IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIKA Vol 574

(TRANSVAALSE PROVINSIALE AFDELING)

I 2.34 VOL.374 PG:21575-21659 Pp 21575-21659.

SAAKNOMMER: CC 482/85

PRETORIA

1988-03-25 en 28

DIE STAAT teen: PATRICK MABUYA BALEKA EN 21 ANDER

VOOR: SY EDELE REGTER VAN DIJKHORST EN ASSESSOR : MNR. W.F. KRUGEL

NAMENS DIE STAAT: ADV. P.B. JACOBS
ADV. P. FICK

NAMENS DIE VERDEDIGING: ADV. A. CHASKALSON
ADV. G. BIZOS
ADV. K. TIP
ADV. Z.M. YACOOB
ADV. G.J. MARCUS

TOLK: MNR. B.S.N. SKOSANA

KLAGTE: (SIEN AKTE VAN BESKULDIGING)

PLEIT: AL DIE BESKULDIGDES: ONSKULDIG

KONTRAKTEURS: LUBBE OPNAMES

VOLUME 374

(Bladsye 21 575 - 21 659)

HOF HERVAT NA TEEVERDAGING OP 25 MAART 1988.

JACOB MOSUOWA PULE, v.o.e. (Deur tolk)

VERDERE KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. JACOBS : Mnr. Pule, ek het u getuienis verstaan dat u sê dat nadat u uit die klaskamer gekom het en by die hoofhek gekom het, het u gesien daardie optog is in aankoms na die skool toe. Is dit reg? -- Ja, dit is reg so.

Hoe ver was hulle van die hek af gewees op daardie stadium toe u hulle vir die eerste keer sien aankom? -- Forty to fifty metres from the gate.

En die kinders van julle skool wat uit die klaskamer gekom het, het hulle van die klaskamers direk na die hoofhek toe gegaan ook? -- Al die kinders het alreeds die klaskamers verlaat nog op die skoolperseel. Toe hulle gesien het dat die persoon binne-in op die skoolperseel gekom het en besig was om iets te sê, het hulle almal na hom toe gegaan om te gaan hoor wat die persoon besig was om te sê.

My vraag is 'n eenvoudige vraag. Antwoord dit nou net. Toe u nou die geraas gehoor het, het u opgemerk dat die ander kinders wat uit die klasse uit kom almal direk van die klaskamers af na die hoofhek toe gegaan het? -- Dit is nie al die kinders wat in daardie rigting van die hoofhek gegaan het nie.

Waar het die ander heen gegaan? -- Hulle het bly staan net voor die klaskamers waaruit hulle gekom het.

So, almal was dan nie nuuskierig soos u gesê het hulle het uitgegaan omdat hulle nuuskierig is om te sien wat gaan aan nie? -- By almal het ek bedoel dat almal van hierdie wat daar uit is en na daardie mense toe gegaan het, was met die oog daarop om te gaan hoor wat gebeur. Dié wat agtergebly

het/...

het voor die klaskamers sal ek nie kan sê hoekom hulle daar agtergebly het nie.

Maar een ding is seker volgens ek u getuienis verstaan, daar was geen kinders wat in groepe op die speelgronde rond gestaan het en onder die bome daar op die speelgronde nie? -- Ek het dit nie opgelet dat daar kinders was wat onder die bome gestaan het nie.

Ek sal weer terugkom. Ek wil net hoor, die optog wat nou aangekom het vyftig treë ver, het die voorpunt gekom tot by die hek, hoofhek van die skool? -- Ja, die voorpunt daarvan het tot by die hek gekom.

En het dit daar tot stilstand gekom? -- Ja.

Toe julle nou gaan aansluit het by hierdie groep of hierdie optog wat nou daar in die pad staan voor die skool se hek, hoe het julle kinders aangesluit? Het julle agter hulle gaan inval, voor hulle gaan inval of in hulle ingefiltreer? -- By verskillende punte, voor, agter en in die middel van hierdie optog.

Was hulle nog besig om so aan te sluit toe die opmars weer begin beweeg het of het dit eers beweeg nadat almal so aangesluit het? -- Toe die optog begin beweeg was van die kinders nog besig om by die optog aan te sluit.

En toe hulle begin beweeg het weer - laat ek dit eers kry. Waar het u aangesluit by hierdie optog? -- Dit was in die middel aan die linkerkant van hierdie optog.

En toe die optog begin beweeg het, het dit net reguit aanbeweeg in die straat verder aan? -- Ja.

En is dit reg dan, u sê dit het omtrent honderd treë weg beweeg. Bedoel u daarmee dat die agterpunt van hierdie optog was omtrent honderd treë weg van die skoolhek af toe

u/...

u die polisie vir die eerste keer gewaar het? -- Wat ek sê is, die mense heel voor aan hierdie optog was omtrent honderd meter ver van die hek af.

En uself? -- Ek skat ongeveer dertig meter wat ek vanaf daardie punt was.

En die agterpunt, kon u sien hoe ver was dit weg van die hek af? -- Die ander mense was om en by by die hek na hulle aangesluit het by hierdie optog.

Dit is nou die agterpunt van die optog? -- Ja.

En toe die polisie arriveer het, was dit daar voor by die voorpunt van die optog waar die skietery was? -- Ek kon nie bepaal waar presies die skietery plaasgevind het nie. Of dit heel voor was of nie, want die geluid het ek gehoor dat daar iets geskiet word met die geklap van die wapen, maar ek kon nie sê presies van watter rigting dit was nie.

Was u getuienis nie gewees dat die polisie het van voor af gekom na julle toe nie? Met ander woorde die optog van voor af genader. So, die polisie en die optog het mekaar genader? -- Dit is so, ja.

Het die polisie gestop? -- Ja, dit is so.

Vertel nou vir die hof, jy sien die polisie stop, wat doen die polisie? -- Op die stadium wat die polisie gestop het, is nadat van die kinders in die optog alreeds gevlug het en van die kinders wat nog in die optog was, het toe gestaan.

Maar my vraag antwoord jy net nie. Ek vra toe die polisie nou daar gestop het, wat doen die polisie toe? -- Na hulle gestop het, het ek 'n skietgeluid gehoor wat van die polisie af gekom het.

Die skietgeluid, was dit van voor af daar waar die

polisie/...

polisie is? -- Ja.

Het jy nie gesien toe hulle skiet nie, want hulle is dan voor jou? -- Ek kon nie mooi gesien het toe hulle geskiet het nie, want daar was kinders voor my gewees wat heen en weer beweeg het en daar was van die kinders wat heel voor my was.

Maar ek dog dan u sê vir ons toe die polisie daar aangekom het, toe was die mense stilstaande, daar is nie meer mense wat beweeg nie, want dié wat beweeg het, het reeds weggehardloop? -- As ek sê die mense het gestaan, beteken dit nie dat die mense doodstil gestaan het dat hulle nie 'n entjie kon beweeg het of van posisie verander het waar hulle gestaan het nie.

Stem jy saam met my toe die optog aangekom het na julle skool toe, daardie vyftig meter weg, toe jy hom die eerste keer gesien het, het hulle gekom uit die rigting van Bodibeng hoërskool? -- Ja, ek stem saam.

En toe julle nou hier wegbeweeg het die optog nie omgedraai terug na Bodibeng toe nie, maar het wegbeweeg verder weg van Bodibeng hoërskool af? -- Ja, dit is reg. Dit het nie teruggekeer na Bodibeng toe nie, maar voortgegaan ver van Bodibeng af.

Toe u nou buitekant die skool was daar by julle hoofhek en hierdie mense sien aankom, wat se lawaai het jy gehoor maak hulle? Het hulle gesing op daardie tydstip of wat se lawaai het hulle gemaak toe die optog nog aangekom het na julle toe? -- Ek het alreeds hier vir die hof gesê dat dit het vir my geklink asof die mense besig was om te sing en van dieselfde mense besig was om te skreeu.

Hulle het mos gekom tot voor julle skoolhek daar

naby/...

naby julle. Wat skreeu hulle en wat sing hulle? -- Die woorde wat ek gehoor het wat hulle daar gebesig het, was "No to prefects."

HOF : Oor en oor of net een keer? -- Hulle het dit herhaalde kere gesê..

MNR. JACOBS : Enige ander woorde wat u herhaaldelik gehoor het wat hulle geskreeu of gesing het? -- "Yes, to SRC's."

Nog? -- Dit is al woorde waaroor ek kan getuig.

En die singery? Wat het hulle gesing? -- Dit was die eerste keer in my lewe dat ek daardie lied gehoor het wat hulle daar gesing het. Die woorde van die lied het net nie by my geregistreer nie. Ek kan nie die woorde sê nie.

HOF : In watter taal was dit? -- Dit kon Zoeloe gewees het.

Ken u Zoeloe? -- Ek kan nie Zoeloe praat nie. Ek verstaan Zoeloe hier en daar. As 'n mens Zoeloe praat sal ek min verstaan.

MNR. JACOBS : Daar by die hek, die drie persone wat daar van die optog af na julle toe gekom het op die perseel van die skool, wie is hulle? -- al wat ek weet is dat hulle van Bodibeng af gekom het. Wat die persone se name is, weet ek nie.

Jy sê hulle het gekom tot op julle skool se perseel en daar julle toegespreek? -- Ja.

Het al drie van hulle julle toegespreek of net een? -- Net een.

Toe hy julle daar toegespreek het, het hy gesê waarheen julle gaan? -- Hy het gesê.

Hoe het hy gesê waarheen gaan julle? -- Hy het gesê ons gaan deur die lokasie of die woonbuurt daar loop met die optog. Na ons dit klaar gedoen het, sal elkeen van ons

teruggaan/...

teruggaan na sy skool toe.

Het hy daar aan julle ook gesê dat daar van julle skool af, Kananelo skool, gaan julle na ʼn volgende skool toe om ook nog daar kinders te kry om saam te loop? -- Nee, al wat hy gesê het was dat ons moet deelneem, dit wil sê ons en Bodibeng se kinders in hierdie optog. Hy het nie daarvan gepraat dat ons nog by ander skole sal moet gaan aandoen nie.

Het hy gesê hoekom julle nou so deur die woongebied moet gaan marsjeer in die optog? -- Hy het gesê, ja.

Wat sê hy? -- Hy het gesê dit was nodig gewees vir die skoliere van Bodibeng en Kananelo om deur die woonbuurt daar te stap in ʼn optog, sodat die personeel van die twee skole daarvan bewus kan word dat beide die skole se kinders nie op skool was nie, maar wel besig was met ʼn optog en dan later sal die rede bekend word aan hulle.

K1270 Is daar nog hoërskole daar in Maokeng? -- Op daardie tydstip was dit net hierdie twee gewees.

HOF : Senior sekondêre skole? -- Nee.

MNR. JACOBS : Maar het die onderwysers by julle skole nie voor die tyd geweet dat julle kla oor die prefekte en verlang ʼn SRC nie? -- Ek weet nie of hulle daarvan gehoor het net voor hierdie dag nie, dat die prefektestelsel nie aanvaarbaar was nie.

Kyk, ek wil dit aan jou stel, daar by die skole, die twee skole, julle skool, Kananelo en by Bodibeng en plus nog ander skole, het daar ʼn organisasie bestaan wat georganiseer het vir hierdie SRC's en teen prefekte? -- Ek weet niks daarvan nie.

Daar was ʼn organisasie bekend as COSAS? -- In daardie woonbuurt was daar nog nie ʼn organisasie gewees wat iets

gedoen/...

gedoen het wat bekend gestaan het as COSAS nie.

Want kyk, jy het vir die hof ŉ baie snaakse antwoord gegee in jou getuienis-in-hoof. Jy het gesê dat die mense - jy het in jou getuienis gesê "this person in his address said 'we are supposed to be against the prefect system and want to introduce SRC'S'"? -- Ja, ek het so gesê.

So, dit impliseer dat daar moes tog vooraf samesprekings gewees het tussen julle skole en ander in die leiersfigure in die twee skole dat daar so iets sal wees soos hierdie optog daardie dag? -- Nee, ek het dit nog nie agtergekom nie.

Kyk, ŉ mens gaan ook nie net sommer by ŉ ander skool aansluit sommer net so nie? Daar moes tog reëlings gewees het? -- Wat hulle by die skool van hulle besluit het, weet ek nie van nie.

Ons het getuienis hierso gehad dat hierdie oggend by hierdie Kananelo skool dat die polisie om 09h10, dit is met ander woorde tien minute oor nege julle daar uitmekaar uit gejaag het? -- Ek weet nie van daardie getuienis nie. Ek getuig oor wat ek gesien het.

HOF : Hoe laat begin u skool? -- 07h15.

En hoe lank duur u periodes? -- Vyf-en-dertig minute.

Dan sou dit eintlik voor 09h10 wees dat die polisie julle daar gekry het, want julle was in die derde periode in? -- Dat dit plaasgevind het gedurende die derde periode is my getuienis, maar dat die polisie daar gekom het tien minute na nege weet ek nie van nie.

Nee, maar, ek wil u nie vaspen op tien oor nege nie, maar is die tyd nie omtrent reg nie? -- My getuienis is die voorval het plaasgevind gedurende die derde periode, maar

ek/...

ek is nie in staat om vir die hof te sê hoe laat dit was gedurende daardie derde periode dat die voorval plaasgevind het nie.

MNR. JACOBS : Jy sien, ek wil dit aan jou stel dat as jy al drie periodes skool gegaan het daardie oggend en die skool begin om 07h15 dan was die derde periode al ten einde gewees, afgeloop om 09h00. Stem u saam? -- As u die tyd nagegaan het dat dit wel so was, kan dit wees dat dit so was.

Dit beteken - jy sê gedurende die derde periode het die dinge daar gebeur - u het die klaskamers verlaat voor 09h00 alreeds? -- Wat die derde periode betref het ek nog nie opgekyk om te sien hoe laat presies die derde periode begin nie, as ons om 07h15 begin.

HOF : Het julle tussen periodes 'n vyf minute oop om klasse om te ruil of onderwysers om te ruil of is die klasse aan mekaar? -- Nee, nee, dit aan mekaar. Daar is nie daardie speling van vyf minute met die omruiling van onderwysers nie.

MNR. JACOBS : Ek wil dit dan aan u stel dat dit min of meer korrek is dat dit net 09h00 was toe die polisie daar op die toneel was? -- As dit u stelling is en u is seker is dat dit met daardie tyd strook, sal ek saam met u stem.

En ek wil dit dan verder ook aan u stel dat dit onmoontlik is vir 'n man wat daar weggehardloop het soos u beweer om een kilometer ver te hardloop na u huis toe, want u het vir die hof gesê u het aanhoudend "continuous" gehardloop tot by die huis, dat dit nie vir jou meer as 'n uur sou neem om daardie distansie te hardloop nie? -- Nee, my getuienis is nie dat ek die hele pad gehardloop het tot by die huis nie. Dit

is/...

is nie wat ek bedoel nie.

Ek wil dit aan u stel dat u is nou besig om u getuienis te verander, want dit was u getuienis en u het die woord gebruik "continuous" gehardloop tot by daardie huis waar u ingehardloop het en u het nie eers vertoef nie, het u vir die hof gesê, u het aangehou gehardloop en gehardloop tot by die huis?

MR YACOOB : That is not quite correct. What he said was that he did not remain in that yard for any length of time, but he continuously ran from there. In other worde, I asked him "you got to the yard, what happened next?" He said "Well, I carried on running from that point." In his evidence, as I recall it, he never implied that he ran all the way.

COURT : My note is "I continued running away, past the shopping centre in Phomolong. I ran straight home past the Constantiapark shopping centre."

MNR. JACOBS : So, antwoord net my vraag nou? -- Nee, nee, wat ek bedoel het is dat ek gehardloop het vir 'n distansie en weer stadig geloop het en weer later gehardloop het. Dit is nie dat ek aanmekaar sonder om te stop gehardloop het nie.

Hoekom het jy die tweede keer begin hardloop as daar dan niks gebeur het langs die pad nie? -- Omdat ek gehoor het dat daar iewers word nog geskiet en ek wou nie gehad het dat die mense my moet inhaal nie. Ek het toe weer gehardloop.

Ek wil dit verder aan jou stel dat al het jy geloop al die pad van die skool af tot by die huis, dan sou dit jou nie eers 'n uur geneem het nie? -- Kyk, dit is net 'n skatting wat ek gemaak het. U maak ook 'n skatting en ons twee se skattings is nie dieselfde nie.

Ek/...

Ek wil dit vir jou stel verder dat jy is heeltemal verkeerd en jy is nie heeltemal eerlik met die hof nie, want die polisie het al hierdie kinders vanaf Bodibeng hoërskool gevolg, want daar het die skoolhoof die polisie geroep oor die moeilikheid wat daar ontstaan het? -- Met hulle aankoms by ons skool was daar nie polisie wat agter hulle was nie.

En ek wil dit aan jou stel jy is verkeerd, die polisie het nie daar geskiet op die skare by Kananelo skool nie? -- Ek praat van wat ek gesien het daar plaasvind as ek sê dat dit die polisie is wat op ons geskiet het.

En ek sal ook vir jou sê hoekom jy nie daar eerlik is met die hof nie, want van daar af het julle gegaan na 'n volgende skool toe waar julle ook die kinders versamel het om aan te sluit by hierdie optog? -- Ek het hier getuig dat onmiddellik na die skietery begin het, is ek huis toe. Ek weet nie wie dit getuig het nie. Ek dra geen kennis daarvan nie.

Die polisie het dit getuig. Die polisie sê van daardie tweede skool waar die mense aangesluit het by die optog is julle na die onderwyskollege toe? -- Ek is uit die skool uit en ek het weggehardloop na die skietvoorval. Met my hardloop op pad huis toe het ek by die onderwyskollege verbygegaan. Daar het ek geen kinders gesien wat nog kinders daar gaan kry het om te versamel dat hulle bymekaar moet wees nie.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Wat is die ouderdom van die mense in die onderwyskollege? Is dit kinders? -- Hulle ouderdomme is tussen 20 en 30.

Is dit wat u bedoel as u praat van kinders? Dan praat u van skoolkinders? -- Wat my betref, enige persoon wat agter die lessenaar sit in 'n klaskamer en daar staan 'n onderwyser

voor/...

voor wat onderwys gee vir daardie klas, vir my is sulke persone kinders.

MNR. JACOBS : En ek wil dit aan u verder stel hoekom u ook so lank geneem het om by die huis te kom en dit is omdat daar by die onderwyskollege het hierdie hele groep daar begin moeilikheid maak en die polisie moes optree daar en daar is daar traanrook en rubberkoeëls op julle geskiet? -- Ek het alreeds vir die hof gesê dat met my verbygaan by hierdie kollege was daar niemand gewees nie, hetsy 'n klomp of 'n persoon wat besig was om die onderwyskollege se studente daar bymekaar te kry nie.

As ek reg verstaan het, op die pad vanaf Kananelo skool na jou huis toe moet jy by die onderwyskollege verbygaan? -- Dit is so.

Hoe ver is die kollege van jou huis af? -- Ek skat dit ongeveer vierhonderd meter.

Nou stel ek dit aan u, dié dat u 'n uur later by die huis gekom het kan daarvoor te danke wees omdat julle geloop het vanaf julle skool na die volgende skool, na die kollege toe en daar moeilikheid gemaak het? -- Ek het al vir die hof hier gesê dat ons twee se skattings nie dieselfde is nie. Dit is om daardie rede dat ons nou by die besluit kan kom wat eintlik aanvaar kan word deur beide van ons nie.

Ek wil verder van u hoor, ek sal dit nou stel, van jou huis af, kan jy die onderwyskollege sien? -- Ek moet deur die omheiningsdraad van ons perseel gaan in die agterste perseel in, daar by die hek uit, in die straat staan en opkyk, dan kan ek eers daardie onderwyskollege sien.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Is dit weer deur die bure se erf? -- Ja.

MNR. JACOBS : Daardie oggend van die 11de, was daar moeilikheid by die onderwyskollege? -- Ek kan nie sê of daar enige moeilikheid daar was nie, maar later in die dag op hierdie betrokke dag was die skole al uit gewees.

Ek weet nie wat beteken die antwoord dat die skole al uit was nie. -- Wat ek daarby bedoel is dat die onderwyskollege self, dit wat die advokaat van praat was al uit gewees.

Wanneer was hy uit? -- Ek kan nie sê wanneer hulle uit was nie, want toe ek daar verby is, op pad na Seeiso toe, het ek opgemerk dat daar nie meer skool was nie en al wat ek vir u kan sê is is dat dit voor die normale tyd van die uitgaan van skool was.

Nou hoe kan jy sê daar was nie skool gewees nie? -- Wat ek daarby bedoel is dat my verbygaan daar, die onderwysers se voertuie van daardie kollege was nie maar op die perseel gewees nie en die studente wat daar klasse bywoon was ook nie daar nie.

Want ek wil dit aan u stel, dit is juis wat julle gedoen het. Julle het daardie voertuie van die onderwysers aangeval daar toe die polisie op julle geskiet het? -- Van my huis af na Seeiso toe met my verbygaan daar het ek niks gesien wat abnormaal was nie. Al wat ek sê is, die voertuie van die onderwysers was nie daar nie en daar was geen teken van my dat daar enige oproere was by hierdie skool nie.

HOF : Wat is Seeiso? -- Dit is ŉ gedeelte van die lokasie in Kroonstad wat bekend staan as Seeiso.

Staan dit ook bekend as Seeisoville? -- Ja.

MNR. JACOBS : Sal u saamstem dat hierdie onderwyskollege is ook nie ver vanaf Kananelo Skool nie? -- Ek stem nie saam nie.

As/...

As h mens vat dit is van die skool af na jou huis toe h kilometer, van jou huis af - die onderwyskollege is in daardie pad vanaf die skool na jou huis toe en die onderwyskollege is vierhonderd meter van jou huis af, dan moet dit omtrent seshonderd meter van Kananelo skool af wees? -- Die seshonderd meter wat dan oorbly na die aftrekking is ver.

Die oggend daarso, behalwe vir die skietery wat u sê wat by Kananelo skool plaasgevind het was daar enige skote in die rigting van die onderwyskollege daardie oggend? -- Ek kan nie sê of daar enige skietvoorvalle was by daardie kollege nie, want die area in die onmiddellike omgewing van my daar het ek net die geklap van vuurwapens gehoor.

Die oggend voordat julle die groep van Bodibeng skool ontmoet het? -- Nee, dit is nie wat ek bedoel dat dit nou verband hou met die oggend voor Bodibeng se kinders by ons gekom het nie, want daardie tyd was ek nog op skool gewees. Ek weet nie wat daar buite gebeur het nie.

En terwyl jy by die huis was soos jy beweer, het jy toe skote gehoor in die rigting van die onderwyskollege? -- Ek sê nie dat dit spesifiek daar plaasgevind het dat daar h skietery by die kollege plaasgevind het nie. Ek sê orals in die omgewing by verskillende plekke en rigtings was daar skietvoorvalle gewees.

Die straat waarin hierdie vragmotor gebrand het, die teerstraat waarvan u gepraat het aan die agterkant, watter straat is dit? -- Tangstraat.

Is dit h hoofstraat waarop die busse loop? -- Ja.

En daar waar hierdie vragmotor gebrand het, is dit, kan jy vir ons sê, tussen twee - tussen watter woongebiede is dit daar geleë? -- Dit was in Constantia self.

Dit/...

Dit is nou in Constantia, maar hierdie pad, loop hy ook - dit is die hoofstraat van die busse, is dit die straat wat ook uit, as jy met hom aanhou ry wat jy uit die woongebied Moakeng gaan na die blankedorp toe, Kroonstad toe? -- Dit is so.

Daar waar die bus gebrand het, as jy na die een rigting toe gaan ... (Mnr. Yacoob kom tussenbei)

MR YACOOB : Not a bus.

MNR. JACOBS : Ag ekskuus tog, waar die vragmotor gebrand, waar hy daar gelê het wat gebrand het, as jy nou na die een rigting toe gaan, wat is die eerste woongebied wat jy kry, sê nou maar soos jy gestaan en kyk het na jou regterkant toe?

HOF : Nee, die pad loop in een rigting na Kroonstad toe. Wil u nou na Kroonstad se kant toe weet of na die ander kant toe?

MNR. JACOBS : Ek sal liewers Kroonstad se kant toe.

HOF : En as ons dit nou alles vasgestel het, wat help dit ons?

MNR. JACOBS : Dit kan op die ander getuienis wees omtrent wat in die pad was, waar hier gesê was dat daar niks in die paaie was nie.

HOF : Ja? Herhaal net die vraag?

MNR. JACOBS : As 'n mens kyk soos die vragmotor gelê het in die rigting van Kroonstad, wat is die eerste woongebied wat u kry in daardie rigting as u aangaan met die pad? -- Phomolong.

En in die teenoorgestelde rigting as jy nou ry van daardie vragmotor af of loop in die teenoorgestelde rigting? -- Gelukwaarts.

Toe u nou gekyk het by daardie vragmotor, het jy enige

padversperrings/...

padversperrings daar in die pad gesien? -- Vanaf die bure se perseel wat aan daardie straat front, het ek gesien dat die vragmotor in die middel van die pad was.

Was hy dwars oor die pad? -- Ja, dit was dwars oor die straat.

Was hy omgekeer gewees? -- Op een sy, ja.

En die vragmotor, is dit een van dié wat ŉ toe bak het, wat ŉ toegeboude bak het? -- Ja, dit is so.

Jy het gesê daar het ŉ naam op die een deur gestaan. Wat was die naam? Watter firma se vragmotor was dit? -- Union Steam Bakkery.

Afgesien van die vragmotor wat nou dwars oor die pad gelê het daar, was daar ander padversperrings soos byvoorbeeld bushuisies wat in die pad geslaap was so ver u kon kyk na enige kant toe? -- As jy afkyk in die rigting van Gelukwaarts was daar twee busse gewees wat die pad versper het. Dit het met die neuse skuins na mekaar gekyk by die padversperring. (Getuie dui aan met sy vingers) Dit het ŉ V gevorm.

Was die busse enigsins beskadig gewees? -- Ja, die busse se vensters was stukkend gewees.

Was dit gebrand gewees of was net die vensters stukkend gegooi? -- Dit is net die vensters wat stukkend was.

Was daar mense wat enigiets gedoen het aan hierdie busse? Dit met klippe gegooi het of enigiets van die aard? -- Op die stadium wat ek die twee busse gesien het, was daar niemand gewees wat besig was om die busse met klippe te gooi nie. Die busse was alreeds beskadig.

Is dit die munisipaliteit of die administrasieraad se busse of wie s'n was dit? -- Dit is ŉ maatskappy se busse.

HOF : Daar is nie munisipale busse daar nie, is dit nie

so/...

so nie? -- Die busse waarvan ek weet wat mense vervoer het na die werk toe van die munisipaliteit is daar wat mense vervoer en op daardie tydstip het ek dit nie gesien nie.

Sal u saamstem om die vragmotor wat daar gebrand het om te keer sal baie mense geverg het om dit reg te kry. Is dit reg?

HOF : Is ons nie veronderstel om darem iets te weet van vragmotors nie? Ek dink nie u sal hom omkeer nie.

MNR. JACOBS : Ek wil net weet, het hy nie die mense gehoor op daardie stadium toe dit gebeur het nie?

HOF : Dit kan u vra. -- Ekskuus?

MNR. JACOBS : Het u nie gehoor of daar baie mense was wat daardie vragmotor omkeer dat daar ʼn groot lawaai is daar in die straat voordat hy gebrand is nie? -- Daar was ʼn geraas gewees wat ek gehoor het.

Van mense wat skreeu en liedere sing? -- Dit was net van mense wat geskreeu het.

Toe jy by die winkelsentrum verbygegaan het, was daar padversperrings? -- Nee.

Ken u mnr. Dennis Bloem? -- Ek ken die naam, maar ek het nog nie die persoon as ʼn persoon gesien nie.

Weet jy dat hy ʼn winkel of ʼn kafee daar het, Dixie Kafee? -- Ek hoor daarvan dat hy die eienaar van ʼn kafee is te Brentpark.

Het jy nooit in sy kafee gekom nie? -- Nee.

Ken jy ʼn organisasie met die naam van MASO? -- In daardie jaar om en by Juniemaand het ek van hierdie organisasie MASO gehoor.

HOF : 1984 of 1985? -- 1985.

MNR. JACOBS : En voor Juniemaand? -- Voor Juniemaand het

ek/...

ek nog niks daarvan gehoor nie.

Het dit nie bestaan van julle skoolkinders of skoliere wat behoort het aan daardie organisasie nie? -- By ons skool het ek nog nie daarvan bewus geword wie die persone is wat namens die organisasie opereer by ons skool nie.

Het jy lid geword van MASO? -- Nee.

Wat het MASO gedoen daar in Maokeng? -- Ek het nog nie gesien waar en wat die organisasie gedoen het nie. Ek het net daarvan gehoor dat daar so 'n organisasie bestaan.

MASO is Maokeng Students Organisation? -- Dit is hoe ek weet wat dit beteken.

Dit is dan 'n studente-organisasie. Hoe is dit dat jy niks daarvan geweet het nie? -- Dit gebeur soms dat daar iets is wat gebruik gaan word namens julle, dat julle nie eers daarvan weet nie. Die rede daarvoor is omdat daar nie mense is wat julle inlig van wat daar gebeur nie.

Ken jy 'n organisasie MASCO? Dit staan vir Maokeng Students Congress? -- Dit is net dieselfde met daardie een ook. Ek het daarvan geweet dat daar so 'n organisasie was, maar nie geweet hoe dit werk, wat die betrokkenheid van hierdie organisasie is nie.

Wanneer het jy bewus geword van MASCO? -- Om en by die einde van 1986.

Is u nog in die skool? -- Ja, ek is nog op skool.

Bestaan MASCO nog daar in die skool? -- Nee, ek het nog nie gesien dat dit daar by die skool iets te doene gehad het nie.

Of in die woongebied? -- Nooit.

Weet u iets van AZASO wat bestaan daar by die onderwys-kollege? -- Nee, ek weet nie van die bestaan daarvan nie.

Weet/...

Weet u dat in Kroonstad ten tye van hierdie onluste van 11 Februarie 1985 het COSAS, AZASO en die studente van al drie die hoërskole - dit is die drie hoërskole en die "training college" waar AZASO en COSAS bestaan het, het hulle ћ komitee gevorm? -- Nee, ek weet nie daarvan nie.

En in daardie tyd dat hulle geveg het of dat hulle hulle beywer het, stel dit liewers so, hierdie komitee wat gesamentlik gestig was vir die verkryging van sogenaamde demokratiese studenterade? -- Nee, ek weet niks daarvan op die manier wat u dit stel nie.

Ek wil net aan u een aspek nog stel. Enige getuienis wat by hierdie hof aangebied was dat terwyl die leerlinge van Bodibeng skool daar julle skool, Kananelo skool gestaan het by die hek, het die polisie daar opgedaag, die polisie daar op hulle geskiet het en dat daar net gesê is vir die mense, vir julle mense daarso julle moet saam met hulle gaan en verder niks nie, dit is al, is dit heeltemal verkeerd en heeltemal vals?

<u>HOF</u> : Dit is ћ bietjie moeilik om dit so aan die getuie te stel. Ek dink dit is onbillik, want dit is gemeensaak dat die kinders daar by die hek gestaan het op ћ stadium. Dit is in elk geval wat hy sê en dat die polisie daar gekom het en geskiet het, sê hy en dan moet u die vraag beperk tot die laaste gedeelte.

<u>MNR. JACOBS</u> : Ek sal dit dan beperk. As mense daar sê - as ћ getuie vir hierdie hof vertel het van die verdediging dat daar bloot - ek dink ek sal dit so stel, uit die groep uit was daar net vir hulle skool se mense gesê dat hulle moet net saam met julle gaan, hulle gaan oor SRC's, is dit nie reg nie?

HOF : Is dit nie logies dat dit nie reg is nie, want hy vertel iets anders. U hoef nie elke ander getuie se getuienis aan hom te stel nie.

MNR. JACOBS : Ek het dit net aan hom gestel as ek dit later gebruik dit nie gesê kan word ek het hom nie ŉ geleentheid gegee om te antwoord daarop nie, maar ek sal dit daar laat. Ek is klaar met die getuie, dankie.

RE-EXAMINATION BY MR YACOOB : The evidence was that school started 07h15 in the morning. Is that right? -- Yes, that is so.

Can you recall what day of the week 11 February 1985 was? -- Yes, I remember that,

Yes, what day of the week was it? -- It was a Monday.

Tell me, are there such things as assemblies in school where all people get together and are addressed by the principal? -- Yes, that is correct.

On what day of the week are these normally held? -- Monday to Friday.

Is assembly regarded by you as the first period or is it something different from the first period? -- Talking about the first period, I am talking about something different from assembly.

Does assembly happen before or after the first period? -- First the assembly.

How long does the assembly normally last? -- Fifteen minutes.

Is that the exact time or does that time vary? -- It depends on what is being said on address to the students, otherwise assemblyis time which was fixed was fifteen minutes.

Can/...

Can it be longer than fifteen minutes? -- Yes, it happens.

Can you recall whether on this particular day assembly was longer than fifteen minutes or the precise fifteen minutes? -- I do not quite remember that.

NO FURTHER QUESTIONS.

- - - - - - - - - - -

COURT ADJOURNS TILL 28 MARCH 1988.

K1271 COURT RESUMES ON 28 MARCH 1988.

MR YACOOB : The next witness is James Jappie Ngubo. The witness is from Daveyton and will testify about events in Daveyton in Zulu.

JAMES JAPPIE NGUBO, d.s.s. (Through interpreter)

EXAMINATION BY MR YACOOB : Mr Ngubo, where do you live at the moment? -- In Daveyton.

For how long have you lived in Daveyton? -- From 1966.

What work do you do? -- I am an assistant to a personnel manager of an oil company.

Is that Mobil Oil? -- Yes.

COURT : Do you mean you are the personal assistant to the manager of an oil company? -- I have responsibilities in assisting the personnel manager.

MR YACOOB : What are your particular responsibilities? -- That is in respect of housing with reference to black or white in the areas of the Transvaal and Natal. The employment of people, black and white. I also have to do some special assignments of the company.

Are you also involved in the affairs of the community of Daveyton? -- Yes.

Can you please give the court some particulars of your community involvement? -- I am the chairman of the crèches in Daveyton and a vice-chairman of the society of the aged.

I/...

I was a member of NICRO. I have since resigned.

Yes, please go on? -- I am a treasurer of the organisation called Build a Better Society, abbreviated as BABS.

What does this organisation do? -- That is an organisation which has to do with the uplifting the living standards of the people in the following sense. For instance building up of some structures of crèches or formation of crèches and building up of - and teaching adminstration for instance how one must go about administering certain things and generally have to do with education and finding employment.

What other community activity are you involved in? -- I was elected by the company as a treasurer of a society called Kopanong.

What does that society do? -- There is a community centre which was paid for by Mobil Company where it spent R1 million in putting up that structure or the centre with a view of improving the living standards of the community. For instance that people could be taught to learn certain things, some of which could be used by them in uplifting their own standards.

ASSESSOR (MR KRUGEL) : In your usage of the past tense, is this facility not existing any more? -- The reason of my using it in the past tense is because it is now two years that this had been started.

MR YACOOB : Does it continue to exist now? -- Yes, it continues to exist up to now.

COURT : The Kopanong society, does that run the centre? -- The centre itself is registered as Kopanong Association. Then you have your board of trustees, which consist of some members and myself and another person from the company.

Below that you have your management committee, which is managing the place.

MR YACOOB : I would like now please to take your mind to the events of 1984 in Daveyton. Do you recall that there were threats of a rent increase in 1984? -- Yes, I do.

How did you become aware of these threatened rent increases? --I read about this from a Sowetan newspaper report.

When was this? -- The end of May.

Was it only the rent which was to be increased according to what you read? -- No.

What were the other charges which were to increase? -- Bus fares, water and electricity charges, the crèche, the grave fees were to be increased.

Do you remember the exact amounts of these increases or not? -- I can remember may be a few of them not everything or all of them.

Which of them can you remember? -- I had forgotten this one. A subtenant which lived in a corrugated shed on the backyard which was made of corrugated iron, that person then was paying R7,00 to the adminstration board, but with the increase that was going to be R15,00 that was going to be paid to the administration board and again that person would still have to pay the stand - the registered stand owner for living on the premises.

You were busy giving us particulars of those increase which you can remember. -- The bus fares were to be increased by 12% of the fare which was payable then, the crèche fees from R10,00 per month was to be increased to R15,00 per month. I just cannot recall about water and electricity.

That/...

That was going to be increased per kilolitre which I cannot say now at how much was it going to be.

What about the cost of accommodation? Rent? -- If my memory serves me well, we had a house rent and a site rent. So, therefore the site rent was being increased if I remember from R13,00 to R16,00.

COURT : Is that per month? -- Yes, per month.

MR YACOOB : And the house rent? -- I think there was no increment to be effected on the house rent because some houses were bought and some were not bought. Therefore that was not being increased if I remember well.

Were you concerned about these increase tariffs? -- Yes, that had a touch on me.

COURT : What was your income at the time? -- I would estimate, I am not quite certain, it was between R500,00 and R600,00 per month then.

MR YACOOB : Were you concerned about these rent increases for yourself? -- No, I would not say so.

What was your concern? -- I have already told the court here that I was working within the community and therefore what mostly was my concern there was the community within whom I was working.

What were the reasons for your concern? -- In the first place many people were losing places of employment and their jobs because of many firms which were closing already. Secondly I knew of some pensioners who were only having their pension money as income and knew that this was going to be difficult for them and I knew of some people who were working a four days week, which resulted in the money being a bit difficult to put together.

Did/...

Did you decide to do anything about it? -- Yes, I did.

Before we go into the details of what you did, I would like you to give the court some idea of what your views were like in regard to certain matters during 1984. Were you a part of the UDF at all? -- No.

Were you a part of any affiliate of the UDF? -- No.

Had you been to any UDF meeting at all? -- No.

Did you agree totally with the policies of the UDF as you understood them? -- Yes, at that time I did.

What did you think the UDF was about? -- What I understood it to be, it was a body which was fighting against the tri-cameral parliament which was the houses of Coloureds, indians and the whites.

You said that at that time you agreed totally with the policy of the UDF as you understood it. Have your position changed? -- No, I have not.

COURT : Could you just tell me, where did you get your knowledge of the policy of the UDF? -- From newspapers.

MR YACOOB : But at that stage you were not a member of any organisation? -- Do I understand you correctly? Do you mean except these that I have already mentioned?

Yes? -- No, I was not.

Not a member of AZAPO? -- No.

You said you were concerned about this rent increase. What did you do about it? -- That resulted in my communicating with other people who were known to me within that community.

Who did you communicate with? -- Dr Mzamane.

Who else? -- Mr Fanyana Nkosi.

Who else? -- Mahlomola Skosana.

Who/...

Who else? You have given as three names so far? -- And a Mr Marasela.

Is there anybody else in the list of people that you contacted? -- Mr David Fenyane. I then requested them that if they knew of any other person within this community, that person will be welcome.

What was your objective in contacting these people? What did you in fact want them to do? -- That was with a view of discussing this increase on rent and see if there was nothing we could do and how much this was going to affect the community.

You have already said that you chose these people because you knew them. Is that right? -- Yes.

Apart from the fact that you knew him, is there any other reason why you chose Dr Mzamane? -- Yes, there was a reason.

Could you give the court an idea of these reasons? -- I knew him as a person who had interests in the community and he also showed some interest in the social living of the community. Secondly why I approached him is because he once assisted the community when the council in Daveyton had decided to close certain streets and with his help those streets were opened.

How long before May/June 1984 had this been? Can you recall? -- It was I think some three months after this incident that I am talking about.

What was three months after? -- What I am saying is, about three months after the incident of the closure of the streets, then there was this increase of the rent.

COURT : Do we need all this detail, Mr Yacoob?

MR YACOOB : No, I just thought that it should be on record

the reasons why he chose these people.

COURT : Then you can generalise and say they were community orientated.

MR YACOOB : Would you agree that all of them were community orientated? -- That is quite true.

Was one of them also a trade unionist? -- Yes.

Did you meet? -- Yes, we met.

And did you constitute yourselves into any body when you met? -- After having held our discussions and came to conclusions of what was to be done, we did constitute ourselves to a body.

COURT : Did you have a name? -- Yes, Action Committee was the name.

MR YACOOB : What Action Committee? -- Daveyton Action Committee which was to look into the problem of the rent and see to it that it does not increase.

Were there any official positions that anybody held in that committee? -- Yes, there were positions.

Who were the officials? -- I was elected the chairman of the committee. There was no secretary that was elected. What was happening there was that whoever was present at a meeting would just be chosen there to say you today sit as a secretary and take notes.

We will come just now to a meeting of 10 June 1984 which you attended, but before that, how many meetings of your committee do you think were held - I am sorry, I withdraw that. Let me start again. About when would you say the committee was constituted? -- I would say a week after the announcement about the increase of the rent.

Would that be sometime early in June? -- Yes.

Can you recall how many meetings your committee held until or before 10 June 1984? -- About two or three. I am not certain.

Can you at this stage recall precisely what was discussed at each separate meeting? -- No, I would not remember that.

What sort of decisions of this committee can you remember in relation as to how it was to go to work? -- In the first place what was decided at this meeting by the committee was that we shall to inform the community acout the existence of this committee, which will address itself on the question of the rent. Secondly we agreed that we shall have to go and find out from the council as to what the reasons were that so much increase was being implemented. Thirdly, should we not agree and be satisfied with what response was given by the council, we were then going to see the government, namely the department concerned.

Were you going to call any public meetings or not? Did you talk about? -- Yes, we were going to call public meetings.

Let us take your first objective. Did you inform the public of your existence? -- Yes, we did by going to a news-paper with a newspaper report wherein we informed them, the community, that we have started a committee, namely Daveyton Action Committee which would look into or fight the rent increase.

You say that a newspaper statement was issued. Did you take any steps at all to contact the council to find out what the motivations were for the rent increase? -- Yes, I contacted the mayor of Daveyton, Mr Boya.

Can you give to the court an account of that conversation to the extent that you can remember it, please? -- I asked

him/...

him if it was possible for him to give me reasons which motivated the increase on the payment to this extent. I also tried to communicate to him what I have already said here, saying to him that to me it would appear as if people are finding it difficult to make ends meet and therefore feel that this was going to be a bit difficult to afford.

What response did you get? -- All he said was that was a resolution of the council. There is nothing else they can do. These increases are going to be effected.

Did he give you any particulars as to why the rent was going to be increased? -- No, he did not.

What was his attitude to that request? -- Let me put it this way in short. He was not happy about my questioning him on the issues that I wanted to know from him and as a result there was no direct response to my questions that were asked from him.

On what note did you leave him? Did you put any proposition to him? -- Yes, I did. What I said to him was, if he was not interested in telling me as a person what the reasons were like they used to do before and it is a usual practice in Daveyton, he better call a community meeting in the stadium and explain to the people there like they used to do it before.

You also said that there was consideration given to calling a public meeting. Did the Daveyton Action Committee in fact call a public meeting in connection with the rent increases? -- No, it did not.

Can you tell the court why? -- Before we called that meeting as the Daveyton Action Committee councillor Sinaba who according to the newspaper reports was also against

the/...

the idea of increasing rent, called a meeting of the community. We therefore did not call it.

This councillor Sinaba, was he in the opposition party, a party different to that to which Tom Boya belonged. Is that right? -- All I know is that Sinaba had a party of his own. Sinaba Party and Tom Boya had his own party as well, Daveyton Peoples Party.

Before this meeting had been called, had you got any knowledge of Mr Sinaba or his party taking any action at all concerning the increased rent? -- Yes, I do know about that.

What had you learnt? -- I read about it from the papers and heard of it from the community that Sinana called the people to come and take part in a demonstration march to the offices to go and demonstrate their dissatisfaction about the increase on rent.

MNR. JACOBS : Ek wil beswaar maak teen al hierdie hoorsê getuienis wat mnr. Yacoob op hierdie aspekte lei. Hierdie getuie het nog niks gesê wat hy op sy eie gedoen het nie. Hy het nog elke keer gesê dat hy lees in die "papers" en hy lees in the "papers" dat. As hy persoonlike kennis het dan vra ek dat hy sy persoonlike kennis gee en nie wat hy gehoor het nie. Ek maak beswaar teen al hierdie hoorsê getuienis.

MR YACOOB : I do not lead the evidence to prove the truth of the contents.

COURT : Why do you lead it in any event?

MR YACOOB : I lead it simply to show the witness's state of mind in relation to Sinaba at the time when he decided to go to the meeting called by him. That is all.

COURT/...

COURT : Well, this evidence is struck out.

MR YACOOB : When was the meeting called for? Do you remember? -- It was a Sunday, June 10th.

How did you come to know about this meeting? -- A loudspeaker was used in the township through which we were being told.

Where was the meeting held? -- In an open veld which veld is within the ward of councillor Sinaba.

At what time did you arrive at this meeting on 10 June? -- It was announced that this meeting was going to start at 09h00. Without being precise I know that I was there before the meeting started. So, it must have been before 09h00.

Can you recall who opened this meeting? -- Yes, a minister of religion.

And what happened after the prayer? -- Councillor Sinaba then addressed the meeting.

Can you recall what councillor Sinaba said?

COURT : Is that relevant?

MR YACOOB : Yes, it is. This is a meeting concerning the increased rent and the evidence of this witness is aimed in showing exactly how the protest against the rent in fact developed and what happened there. Your lordship will recall that the state case is that it was as a result of UDF and ERAPO organising.

COURT : Are you now going to lead evidence that he said the people could not afford it and the pensioners could not afford it, that people on four day a week could not afford it and so on and so on? Can you not merely say - lead the evidence that Sinaba spoke against the increased rent,

saying/...

saying that people could not afford it?

MR YACOOB : Did Mr Sinaba speak about the increase of rent? -- Yes.

Did he suggest any course of action? -- No, he left it to the audience present there to give their own decision in reasoning about that.

Was there thereafter some participation from the audience? -- Yes.

Did you participate in the meeting? -- Yes.

Did you make any suggestion at that meeting? -- Yes, I did.

What suggestion did you make? -- My suggestion was that the best to do for us is to go to the government and speak to the government.

Did other people make contributions and suggestions as well? -- Yes, they did.

What was finally decided at this meeting? -- It was agreed by this meeting that the government is the body to be approached and it was further said by the community present at this meeting that councillor Sinaba and myself are the people who are going to choose who else or who are the people to go and represent us to the government. The third thing was this. It was further said that a petition was going to be drawn by all those present there in agreement with the suggestion of going to the government, approaching the government, which petition was to be taken along.

Apart from the Daveyton Action Committee and the Sinaba Party did you become aware of any other organisation represented at that meeting? -- Yes.

Which organisation was this? -- They were calling

themselves/...

themselves ERAPO.

Can you remember who was present there representing this organisation ERAPO? -- Yes, I knew them as time went on.

Who were they? -- Star Motswege. The second person's name was Klaas. I am just trying to remember his surname.

COURT : Was Klaas not his surname? -- Klaas was the surname, yes.

Who else were there? -- Another one known to me was Lungile Sonti.

MR YACOOB : Did these people participate in that meeting? -- Yes.

Is it possible for you to recall exactly what they said? -- It is very difficult to remember the exact words of a person what he said, except to say that generally everybody who had something to say there was opposing the increase of the rent. Otherwise I cannot take it further than that.

Did anyone from ERAPO or anybody else for that matter express any disagreement with the general trend of the discussion or with what had been decided at this meeting? -- No.

When did you hear of ERAPO? -- Do you mean in Daveyton or anywhere?

COURT : Anywhere? -- I read newspapers. I read about ERAPO in newspapers.

MR YACOOB : When did you first become aware of ERAPO in Daveyton? -- It was at this meeting, because its speaker who got up there had to introduce him or herself to say I am from this organisation or I am so and so without an organisation. When they were introducing themselves as speakers, it is only then that I became aware of the existence of ERAPO in Daveyton.

You/...

You say that you with councillor Sinaba were charged with the responsibility of setting up this delegation? -- Yes, that was so.

How did you go about to decide who should be on the delegation? -- We the two of us were given the powers of deciding about the delegation and agreed that we were going to take from these organisations that were represented at this meeting an if we do not get enough people from them, then we were also going to get some members of the community to accompany the delegation.

Who from the Daveyton Action Committee then would go? -- At that time there I had not yet decided who was to go although I knew that there were people who would be able to go, but a decision was not yet taken on behalf of the Daveyton Action Committee as to who of their members was going to be in the delegate people.

COURT : Was the delegation eventually constituted? -- Yes.

What organisations were represented? -- Sinaba Action Committee. Those were the only two.

The only two organisations represented on the delegation? -- What happened is this. We had decided on people who were to go ad a delegation, but when we were told when to go, the date was given to us on a Friday by the town clerk, and of the people that were supposed to have been members of the delegation from ERAPO and the community were not able to go along on that day decided upon, as a result of which then of the Daveyton Action Committee including myself and Mr Sinaba himself, the councillor, were the only people who were forming the delegation.

MR YACOOB : Do I understand from you that ERAPO was supposed

to/...

to have been part of the delegate? -- Yes.

Did you talk to people from ERAPO about being delegates? -- Yes, I had discussed this with them and I told the "Look, when we go as a delegation, I will have to get people from you as members of the delegation." They knew that.

Were they agreeable or disagreeable of coming on that delegation at the time of the initial discussion? -- They had agreed.

Did you see them again after the delegation had been - after the date had been arranged? -- Yes, I saw them.

At that stage, were they available or not? -- They said no, they cannot, because this was at a very short notice.

Can you remember the date of this meeting - the date on which the delegation went to see the representatives of the commissioner? -- On Monday, 25 June.

Who did you meet with?

COURT : You went to the commissioner? -- What happened is this. I communicated with the minister of community development who referred me to the director general and then later I got a message from the town clerk which was we were to go and meet the chief commissioner in Johannesburg. So, the meeting took place in Johannesburg.

MR YACOOB : Who were the spokesman for your delegation? -- I was.

And did you motivate the case why the rent should not go up? -- Yes, I did.

Apart from the people's problems and why they would find it difficult to pay the increased rent, did you refer to any other substantial argument? -- Yes.

What was it? -- That was namely the increase was not

according/...

according to the procedure which was to be followed according to the law.

I do not want you to give us particulars about that. What was the response of the officials whom you met in Johannesburg? -- Do I have to tell you what the decision was or what we agreed upon?

I think you better tell the court what was agreed upon at the end of your discussion? -- What was said there, was that the increase on rent is not going to take place as it was said this was to be effected from July. Then what was said further was that we put down in writing the grievances that we have and that we must submit to the director general, a copy to the commissioner with whom we had the meeting discussing the issues and another copy was to be filed with the town clerk of Daveyton.

COURT : Initially, when was it stipulated would the increase take effect? -- 1 July.

Was the reason that it was not to be continued with because the formalities had not been complied with or because of some other reason? -- They did not specify as to why was that. I therefore took it for granted that all the reasons mentioned by me in this discussion were the cause of the suspension of this increase.

ASSESSOR (MR KRUGEL) : All the reasons gave weight? -- That is what I think happened.

MR YACOOB : Did you thereafter hold a report back meeting? -- Yes, we did.

COURT : To the community? -- Yes.

MR YACOOB : The petition that had been decided upon at the previous meeting, what happened about that? -- What happened

is/...

is this. On arrival to go to these people we met in Johannesburg, we were asked who we were and who are we representing, as a result of which then we produced the petition and said we are representing these people. So, this matter which was referred to by the decision there, that it must be written to the director general, the commissioner and the town clerk it was therefore agreed there that we attach copies of the petition onto this letter which would mean a copy of the petition and the letter will be submitted to the director general and the same with the commissioner's office and the third copy will have to be filed with the town clerk.

Can you recall how many signatures were obtained in respect of this petition? -- Yes, I can.

How many? -- They were more than eight thousand.

COURT ADJOURNS. COURT RESUMES.

JAMES JAPPIE NGUBO, still under oath

FURTHER EXAMINATION BY MR YACOOB : You said that a report back meeting had been held for the purpose of reporting back to the community concerning your negotiations? -- Yes, that is so.

When was this meeting held? -- Sunday, 8 July.

1984? -- Yes.

Where was that meeting held? -- It was held in the open outside the premises of Sinaba stadium on an open veld.

Who reported back? -- I did and Mr Sinaba.

Did you consider after this that the action committee continued to exist or not? -- The function of this committee had been done and therefore completed the mission. Therefore there was no reason for continuation of the committee and therefore disbanded.

Were/...

Were any ERAPO members present at this report back meeting? -- Yes, there were.

Did any of them express dissatisfaction of whad had been achieved? -- No.

I want to now take you please to certain events concerning the trouble at the schools during the second half of 1984. It is common cause that certain schools in Daveyton were closed during months of the second half of 1984 as a result of some troubles there? -- Yes, that is true.

Were there any meetings held that you can recall which were aimed at - were there any meetings held in connection with the school situation? Let me put it that way? -- Yes.

How many of these meetings did you attend yourself? -- Two.

When was the first of these meetings? Can you remember? -- It was held either just towards the end of October or early November.

Who called this meeting? -- I was invited by the two gentlemen George Maroleng and Nkwenkwe Nkomo to this meeting.

Where was this meeting held? -- In Sinaba stadium.

About how many people attended this meeting? -- There were quite many. I can give an estimation.according to my judgment how many I would say there were in number.

Yes, what is your estimation? -- Between six and seven hundred people.

What was the age group of these people? Can you recall? -- School children and parents.

In what sort of proportion? -- My estimation there was that half of the people present there were children and half parents.

Can/...

Can you recall who chaired this meeting? -- Yes, I do.

Who was it?-- Mr Nkwenkwe Nkomo.

What did he say? -- What he said was that we are faced here with a situation that the children are not attending school, they are not going to school. We as parents, how about us discussing that and see if we cannot find a solution for the children to return to school.

Yes? -- After having made that remark and introducing the people to the meeting, he then opened the meeting for discussion to the audience namely the children first to say what their complaint is, what problems are they experiencing that resulted in this and then thereafter it was open to the parents to say now what do they think is the solution in view of the complaint that they had.

Did a representative of the children, as you call it, speak at this meeting? -- Yes.

Can you recall what was said by this representative?

COURT : Who was he? -- No, I do not know the person's name.

MR YACOOB : Can you recall what was said by him? -- Yes, the most of what he said I can remember.

Can you tell the court what he said? -- He made mention of the age limit as one of the complaints that they had that certain children at that age may not be re-registered at school. And also said that the punishment is excessive. He also said they would prefer to elect their own representatives and not that they must be given representatives chosen by other people. Another complaint was that the girls are being molested by the teachers at school.

After this person had stated all these complaints, did anyone respond? -- Before that I think another two students

were/...

were allowed to say something more or add to what this speaker had said. It was only thereafter that it was said that the parents can now come with suggestions after having heard the complaints.

The complaints which you have summarised, were these all referred to by the one student - one scholar who spoke first or would there have been a summary of what was referred
K1272 to by all three of them? -- It was mentioned first by the first speaker. The other two were just also repeating the same, although they were making different examples which was but the same thing. So, therefore I would say this was the gist of the complaint by the students.

You say that after the scholar had finished talking about what their troubles were, there was a response from the parents. Is that right? -- Yes, that is so.

Do you know any of the adults who responded at that meeting? -- Yes, I do know some of the parents.

Who were they that you know? -- Maroleng, the one I referred to as the person who invited me to the meeting, Mrs Monyokoseli.

Who else did you know at this meeting? -- Dr Mzamane was also present there.

COURT : Did he also speak? -- Yes, he spoke and I also spoke there.

MR YACOOB : Can you remember specifically what any of these people said? -- No, I will not remember that but I know what was the ultimate end of it.

Can you say what the general effect was of what the parents said or what the adults said? -- What was said as a result of that is that there be elected a committee

called/...

called a parent/student committee or a student/parent committee.

COURT : What was it? Student/parent or parent/student? -- Now I remember. It was a committee of concern composed of student and parent.

MR YACOOB : What was the purpose of this committee? -- The purpose was that this committee was going to discuss among themselves, that is the parents and the students involved in this committee and they will find a solution and decide what to do pertaining to the complaints. Did any adults there say that the boycott should go on? -- No,. I do not remember.

Can you recall whether any ERAPO representative was present at this meeting? -- No, I do not know. I cannot tell.

Was there a committee elected at this meeting? -- Yes, there was.

Can you recall the names of the people who were elected on this committee? -- Yes, I can.

Who were these people? -- Nkwenkwe Nkomo and Maroleng, the conveners of this meeting.

ASSESSOR (MR KRUGEL) : George Maroleng? -- George Maroleng. The conveners of this meeting were also elected. Mrs Monyoko-seli, Dr Mzamane, Mr Fenyana Nkosi was also elected. Those are the people whose names I still can remember. There were other people as well whom I cannot remember.

COURT : Are those the parents? -- That is right.

And the children? -- The children were not elected there and then in the presence of the other people at this meeting. The only people elected at this meeting were the parents.

MR YACOOB : Was there any decision taken about the children and their representation or not? -- Except the election I

have/...

have just mentioned, there was nothing else.

You said you went to two meetings concerning the troubles at the schools? -- Yes, those I attended.

When was it that you attended the second meeting? -- I remember that one being held in January just before the reopening of the schools.

Can you remember where this meeting was held? -- Also in Sinaba stadium.

Was this meeting again attended by parents and scholars? --Yes, that is so.

What can you recall about what happened at this meeting? -- What I remember having been said at this meeting is that the children have elected their committee and they have already met with the parents and now what is being decided here at this meeting is that the children must go back to school in order to enable the parents to see the authorities, the school authorities.

Do you recall whether ERAPO was present at this meeting? -- Yes, I can.

Who from ERAPO was present? --I only remember Solly Klaas because he had something to say at this meeting. Another thing is that he had an ERAPO T-shirt on.

What did Mr Klaas say at this meeting? -- It is very difficult for me to say that I can quote his words, except to say that generally the gist of what he was talking about was that the children must go back to school and in that he also made mention of the De Lange commission saying that they were looking in the results of the De Lange commission, something in that line without being specific about what he said.

What was the decision taken at the end of this

meeting/...

meeting? -- The decision of this meeting was that the children must go back to school and the parents were going to meet with the authorities on education.

Did you consider that situation to have been resolved at that stage? -- Yes.

Has your house ever been damaged in any way? -- Yes.

I want you to tell the court about that. When was that? -- I think it was some time in November.

1984? -- Yes.

Were you at home when the damage took place? -- No, I was not.

At what time did you return home that evening? -- Without being exact I estimate the time to have been about 22h00 on my return.

What did you find when you got home? -- The one side of the house, all the window panes were broken.

Could you work out what had been used to break the window-panes? -- I found some iron rods lying just outside the windows there, the broken windows and some bricks.

What else did you find? -- There were some cloths which smelt of petrol, which indicated to me as if there was some attempt to set the place alight.

Where did you find this cloth which smelt of petrol? -- Next to the windows.

Did you find anything of significance that you can tell the court about? -- No, nothing else.

On the next morning, without giving the court the details of that report, did you receive a report which called you to go somewhere? -- I went to two different places. Mr Marasela's house and Mr Skosana's house.

Had these two gentlemen been part of the action committee? -- Yes.

What did you find unusual at Mr Marasela's house? -- There was some attempt of burning there.

Can you be a little bit more specific. What exactly did you see? -- The door was black because of the smoke and even the wall above this door. Just when you enter through the doorway of the dining-room the carpet was burnt on the floor.

You say that you also went to see Mr Skosana that morning or you went to his house that morning? -- Yes.

What did you notice there? -- There also it was the same. The door was also black but not exactly identical with Marasela's.

Have you ever been assaulted in the last five or six years? -- Yes.

When was it? -- I remember it happening in August.

Of which year? -- 1984.

Who assaulted you? -- This person who assaulted me is known in the township as a friend and bodyguard to Tom Boya, who is the mayor of Daveyton.

What is the name of this person who assaulted you? Do you know? -- I only know his surname as Ngcobo.

KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. JACOBS : Mnr. Ngubo, die mnr. Ngcobo, al wat u van hom weet is net wat u gehoor het? -- Ja, dit is die waarheid. Ek het hom ook self gesien in die geselskap van Boya.

Maar u kan nie vir die hof sê dat hy is h persoon wat hom beskerm of h "bodyguard" soos u dit noem nie of h vriend? -- In die meeste gevalle waar ek Boya gesien het was hy in die

geselskap/...

geselskap van hierdie persoon wat welbekend is in die omgewing as ȟ dapper man, eintlik ȟ sterk man wat baklei. Hy is bakleierig en fris gebou.

Dit sê nog niks nie. Die stelling wat u in hierdie hof kom maak het dat mnr. Boya se lyfwag en vriend is, is wat u van hoorsê gehoor het? -- Ek is seker. Ek sê so. Hy is ȟ vriend van hom.

U getuienis was dit is wat u gehoor het?

HOF : Mnr. Jacobs, die getuienis staan nou. Wat sukkel u met die man? Hy is geslaan deur iemand. Punt.

MNR. JACOBS : Want ek wil dit aan u stel, u probeer nou deur hierdie stelling te kom maak dat hy die vriend en lyfwag van Boya was, vir die hof wysmaak dit is raadslede wat u dan laat slaan het? -- Raadslede in meervoud sê u? Ek praat van Boya. Ek praat nie van raadslede nie.

Goed, dat dit ȟ raadslid is? -- Ek het nie so gesê nie. Ek het nie gesê dat Boya hom gestuur het nie. Ek het hier gesê ȟ vriend van Boya is the persoon wat my geslaan het. Ek het ȟ klagte teen daardie persoon gemaak.

U sê u is al baie jare in Daveyton woonagtig? -- Ja, dit is die waarheid.

En u het eers op hierdie vergadering wat gehou was in Juniemaand 1984 gehoor dat daar ȟ tak van Daveyton of dat in Daveyton daar ERAPO bestaan? -- Ja, dit is die waarheid.

Is dit reg in u getuienis wil dit voorkom asof u heelwat rondbeweeg met die verskillende organisasies waaraan u behoort en die dienste wat u lewer in daardie organisasies in Daveyton woongebied? -- Ja, dit is die waarheid.

Dan moes u tog voor die tyd al in aanraking gekom het met gemeenskapsorganisasies wat bestaan het in Daveyton?

Daar/...

-- Daar is baie organisasies en liggame wat sekere dinge doen in Daveyton waarvan ek nie weet nie. Ek sal alleenlik bewus word van 'n sekere liggaam of 'n organisasie wat bestaan daar indien dit nodig geword het op 'n stadium dat ek iets te doene gehad het met die betrokke liggaam. Selfs nou bestaan daar organisasies waarvan ek nie eers weet nie.

Is dit korrek dat hierdie kwessie van huur is nie net in 1984 toe die verhogings aangekom het, dat dit belangrik geword het nie, maar die hoë huur was al voorheen van belang vir die organisasies waar u gewerk het met die opheffing van persone in hulle lewensstandaarde? -- Die verhoging van huurgelde het te doene met die werksgeleenthede wat daar bestaan en met die mense self wat wegbly. Ek stem saam dat dit moontlik so was vir hierdie jaar, maar dit was nie so duidelik gewees nie dat 'n mens iets daarop kon gesê het nie, want daar was nog baie mense wat werk gehad het en werksplekke was nog baie.

Jy sien, dit is baie eienaardig dat u nou so iets sê. Die verdediging het dit hier gestel aan 'n getuie van die staat dat ERAPO was besig om mense in die Oos-Rand te verteenwoordig in 1982, 83 en 84 en vanaf 1982 in verband met huurgelde wat betaal moes word? -- Ek sal dit nie betwis nie, want volgens my kennis het ek nie daarvan geweet nie en ek het nie geweet waarvoor ERAPO gestaan het nie. Ek het eers geweet van die bestaan van hierdie liggaam van ERAPO by hierdie vergadering.

Maar dit is baie eienaardig dat u nou nie weet nie, want hulle het nie sommer net stilweg gewerk aan hierdie goed volgens die verdediging nie. Hulle het daar massavergaderings gehou gedurende 1983 en aan die begin van 1984 om te protesteer

teen/...

teen verhoging in huur?

MR YACOOB : The word "daar", there in that context is a little deceptive. My learned friend must say where the defence says mass meetings are supposed to have been held. In Daveyton or elsewhere in the East-Rand.

COURT : He did put on the East-Rand.

MR YACOOB : East-Rand earlier, but it would not be clear bearing in mind the length of the question and so on that the same broad general area is being referred to.

HOF : Laat ons net die antwoord kry, want daar is 'n gedeelte getolk? -- Ek het nog nie 'n vergadering bygewoon wat deur ERAPO belê was nie. Dus weet ek nie of hulle ooit vergaderings belê het of nie.

MNR. JACOBS : Ek stel dit, dit is aan die Oos-Rand en ook in Daveyton? -- Ek glo daaraan dat hierdie hof my nie sal beskuldig dat ek nie daarvan weet nie, want ek weet nie hoe het hulle die ding bekend gemaak onder die gemeenskap daar nie. Ek het dit net nie te hore gekom nie.

So, u 'n man wat daar in die gemeenskap rond beweeg, opheffingswerk doen en algemeen rond beweeg, weet nie van massavergaderings wat in Daveyton gehou word nie?

HOF : Maar mnr. Jacobs, waar is die massavergaderings in Daveyton in die rekord?

MNR. JACOBS : Ek sê Oos-Rand en Daveyton, maar onder andere dan Daveyton.

HOF : Nee, maar wag so 'n bietjie. Staan dit in daardie passasie Daveyton?

MNR. JACOBS : Ek sal dit daar laat op hierdie stadium en dan sal ek terugkom op 'n ander wyse. Miskien kan ek dit korter ook sny. Die vergadering wat u bygewoon het, die eerste

vergadering/...

vergadering wat u bygewoon het wat deur die raadslid geroep was, wanneer was die vergadering gehou? -- Ek het hier gesê Councillor Sinaba het hierdie vergadering belê op 10 Junie.

Wanneer is dit bekendgemaak deur die raad dat hulle gaan die huur verhoog? -- Op 29 Mei het hulle bekend gemaak dat die huurgelde met ingang 1 Julie verhoog sal word.

Was daar behalwe hierdie enkele vergadering deur die Sinaba party wat u nou sê of deur mnr. Sinaba gereël, enige ander vergaderings gehou of gereël? -- In daardie tyd, nee.

Geen ander vergaderings nie? Daarvan is u seker? -- Ek weet nie by ander wyke nie. Wat ek van weet is die een wat ek bygewoon het. Dit het gegaan oor die huurgelde.

Wie het daardie vergadering georganiseer wat u bygewoon het? -- Raadslid Sinaba.

Het hy dit gedoen of het sy party dit gedoen? -- Hy is die leier van 'n party, sy party en soos 'n lid daarvan het hy die mag gehad om die vergadering te roep.

Het hy die vergadering georganiseer of het sy party dit georganiseer? -- Al waarvan ek weet is dat hy Sinaba die voorsitter van die vergadering was. Wie dit georganiseer het en onder watter omstandighede weet ek nie.

In Juliemaand 1984 was daar enige vergaderings georganiseer deur mnr. Sinaba of die Sinaba party of deur ERAPO in Daveyton? -- Soos ek alreeds vroeër gesê het, op 'n Sondag, 8 Julie het ek en Sinaba a vergadering geroep omdat ons verslag moes gedoen het aan die gemeenskap.

Behalwe 8 Julie verslagvergadering in die gemeenskap, was daar geen ander vergaderings gehou om te protesteer teen huurverhogings nie? -- Deur wie?

Deur die Sinaba party en deur ERAPO? Ek het dit

reeds/...

reeds netnou vir jou genoem? -- Nee, ek weet nie daarvan nie.

Jy sien, want dit is ook gestel aan 'n getuie van die staat dat "Dra u kennis dat gedurende Junie/Julie die Sinaba party en ERAPO vergaderings gehou het om te protesteer teen die verhoging in huurgeld?"

HOF : Wat is die verwysing?

MNR. JACOBS : Dit is volume 121 blady 6 079. -- Nee, die enigste vergaderings waarvan ek weet wat ek alreeds hier in die hof genoem het, is hierdie twee waarvan ek nou net gepraat het.

Maar sekerlik sou u dan moes gewees het van enige ander vergaderings wat gehou is, u 'n man wat organiseer in Daveyton? -- Ek sal maar weer my selfde antwoord herhaal. Dit hang af hoe die vergadering aangekondig is, of dit nou deur middel van papiere was, dit wil sê die koerante of die pamflette. Dit hang af van die manier waarop mense dit kry.

Weet u gedurende daardie tydperk in 1984 vanaf die aankondiging van die verhoging van hure of daarso enige publikasies uitgegee en versprei is in Daveyton omtrent die verhoogde hure en raadslede? -- Deur wie uitgereik? Deur ons?

Deur ander organisasies onder andere ERAPO in Daveyton? -- Nee, ek het geen pamflette gesien nie.

Weet u dat daar in daardie tyd enigsins geagiteer was teen raadslede? -- Deur wie? Deur die organisasies? As ek mag vra?

Ja? -- Nee, ek weet nie daarvan nie. Waar ek teenwoordig was waar ek iets kon sê, dra ek nie van so iets kennis nie.

U sien op 28 Junie 1984 was daar 'n vergadering gehou, 'n openbare vergadering in die Lionel Kent Centre? -- Ons

het/...

het nie ŉ vergadering te Lionel Kent gehou nie.

En die vergadering was georganiseer deur ERAPO? -- Ek weet nie daarvan nie. Ek weet nie van die vergadering nie. Ek herhaal dit weer. Dit hang af hoe hulle hierdie vergadering laat adverteer het en ek was nie by daardie vergadering nie.

Jy sien, ek wil aan u ŉ pamflet gee wat ERAPO uitgegee het of ŉ dokument bekend as ERAPO News. Kom ons lees dit net eers dan kan ek met jou terugkom na sekere vrae. Die opskrif van die dokument is "ERAPO News. Three thousand say no to increases." Onderaan blyk dit duidelik dit is "Issued by ERAPO Box 5571 Benoni South" en dan lees dit "More than three thousand people gathered at the Lionel Kent Centre on 23/6/84 to show that they are against the increases of rents, bus fares, crèches, bioscope and burial fees, proposed by the Daveyton Town Council. The meeting was organised by the East Rand People's Organisation, ERAPO. They came to discuss how they themselves felt about the increases and what to do about it. Speaker after speaker condemned the increases as unfair, especially now that the unemployment rate is high and the cost of living and general sales tax GST are continuously rising. Speakers from the floor pointed that (1) the town council cannot own land and build houses but can only lend (rent) houses and collect rentals. (2) It has no control over education and health. (3) It has no money to run Daveyton efficiently. (4) The apartheid minister of co-operation and development, Koornhof, has complete control over the town councils. The people therefore resolved: To reject all proposed increases, This meant they would only by the old site and house rental. To reject the town

council/...

council and call upon all councillors to resign. To mandate ERAPO to co-ordinate the struggle against the increased. ERAPO calls upon the Daveyton comunity, discuss the resolutions with friends and neighbours adopted by three thousand people make sure everyone supports it. United we shall overcome. We the people demand rents we can afford, one city, one town council." Wil u vir die hof sê u het nooit hierdie dokument gesien of kennis gedra van wat in heirdie dokument gesê word nie? -- Ek het dit nooit gesien nie.

Is dit nie so nie, is dit nie vir u eienaardig dat volgens ek u getuienis verstaan dat op 8 Julie toe u nou verslag terug gedoen het was dit reeds bekend dat die huur nie sou verhoog word nie? -- Ja, dit is die waarheid.

Is u nie daarmee verkeerd nie? Was dit nie by daardie vergadering wat u met die outoriteite gehad het besluit dat u sou later in kennis gestel - en dat dit eers in Septembermaand van daardie jaar 1984 bekend geword het dat die huurverhogings nie in werking gestel sal word nie? -- Nee, dit is nie die waarheid nie. Wat aan ons gesê was is dat die huur nie verhoog gaan word nie met ingang 1 Julie.

HOF : U bedoel is dit voor Julie al gesê dat dit nie verhoog gaan word met ingang 1 Julie nie? -- Dit was op 25 Junie waar ons die vergadering bygewoon het in Johannesburg waar dit aan ons gesê is dat die geld nie meer verhoog word met ingang 1 Julie nie.

Maar dan as hierdie kennisgewing nou reg is, lyk dit vir my nadat dit gesê was drie dae later is daar nog 'n vergadering gehou om te protesteer teen die verhoging en daar is baie belangrike besluite geneem op die vergadering? -- In die eerste plek, ek het gesê ek dra geen kennis van

hierdie/...

hierdie vergadering nie, sowel as van hierdie pamflet voor my. Tweedens, die syfer wat daar gegee word van drieduisend, volgens my ondervinding van Lionel Kent saal, ek is die persoon wat die kinders geleer het om te dans in daardie saal. Daardie saal sal nie soveel mense kan vat nie.

MNR. JACOBS : Is dit moontlik by sulke vergaderings, as daar sulke vergaderings gehou word dat mense selfs buitekant staan, by die deure en by die vensters? -- Dit is hoekom ons vergaderings buite gehou het.

U sien daar staan ook daar op hierdie vergadering besluit is dat die stadsrade verwerp word en daat ŉ beroep gedoen word op raadslede op te bedank. Weet u enigiets daarvan dat daar so ŉ beroep gedoen was en bestaan het in Daveyton? -- Wil u weet wat dink ek daarvan of wat is die vraag?

Nee, ek vra is u nie bekend daarmee dat die hele konsep daar bestaan het in Daveyton dat raadslede moes bedank en dat die raadstelsel verwerp word nie? -- Ek self het dit nog nie gehoor nie.

Ek wil dit aan u stel dit kan onmoontlik wees vir ŉ man wat soos jy vir die hof hier te kenne gegee het rondbeweeg in die gemeenskap om opheffingswerk te doen, soos jy wil voorgee, dat jy nie sou geweet het wat in daardie gemeenskap aangaan nie? -- Soos ek alreeds gesê het, ons het niks daaromtrent gehad nie. Die projek wat genoem is of wat ook al gedoen moes word deur my liggaam, byvoorbeeld as daar besluit word dat kinders nou onderwys gegee moet word hoe om te dans, dan moet dit opgevolg word. Wat die politieke dinge betref het ek eintlik nie belang daarin nie. Ek volg dit nie eers nie. So, daar bestaan nêrens waar ek te doene gehad het waar ons sê die raadslede moet bedank

nie/...

nie. So, ek weet nie daarvan nie.

Wat het jou dan skielik laat besluit om jou na die politiek te begeef oor hierdie huurverhogings wat aangekom het om self daar polities te gaan optree? -- Kyk, ek het vir u hier gesê van die pensioenarisse wat te doene het met my ligaam. By die raad waar ek dien wat te doene het met die pensioenarisse, weet ek wat die mense se inkomste is. Ek weet hoe die mense leef en dit is een van die feite wat my in daardie ding betrek het toe dit genoem word.

Toe betrek dit u in die politiek in?

HOF : Nou argumenteer u, mnr. Jacobs. Vra vrae.

MNR. JACOBS : Ek wil u nog 'n pamflet wys wat daar uitgegee is oor hierdie vergadering en ook weer deur ERAPO. Dit is weer voor die vergadering.

HOF : Wat van hierdie pamflet? Moet ons hom nou vir u teruggee?

MNR. JACOBS : Ek gaan altwee inhandig.

HOF : Laat ons die eerste een wat behandel is eerste inhandig.

MNR. JACOBS : Dit sal CA31 wees.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Van 25 Junie af totdat u die verslagvergadering gehad het vroeg in Julie, 8 Julie, het u met ERAPO se mense geskakel en vir hulle gesê dat u het sukses gehad met die vergadering in Johannesburg?-- Nee, ons het dit nie gedoen nie.

HOF : Maar het hulle nie navraag by u gedoen nie? -- Nee, hulle het nie. Kan ek iets verduidelik net op daardie punt?

Ja? -- Ek sal u sê hoekom dit nie so gou bekend geword het aan die gemeenskap dat dit geskors is dat daar nie meer verhoging gaan wees nie. Ons, die mense wat daar was, het besluit om te wag tot na 1 Julie. Op 1 Julie het ons na die/...

die kantore toe gegaan om te gaan kyk of daardie geld nou regtig nie bygetel word by die huur nie voor ons die vergadering roep van die 8ste. Ons moes eers seker gewees het. Na dit eers het ons die vergadering op die 8ste geroep. So, dit was nog nie aan die mense bekend gemaak wat die sukses van ons anderkant was nie.

MNR. JACOBS : Ek wil u dan verwys na die pamflet wat uitgegee was oor die massavergadering van 28 Junie 1984 wat deur ERAPO gereël was. Die opskrif is "Rents we can afford. Dear residents. By now we are sure that you are aware of the increases in rents, bus fares, crèches, burial and bioscope fees proposed by the Daveyton council. The council tends to be responding to the dire needs facing the community and that these increases are in the interest of the community. If implemented these increases will further burden and already overtaxed community and make our living conditions completely unbarable and we therefore fail to see how these increases are in the interest of the community. The increases only prove that the council merely has the white rulers' interest at heart and not Daveyton community. It is only when we strive for elimination of high rents, starvation, wages and all forms of exploitation that we can claim to have the community interest at heart. Let us not be fooled by so-called leaders who are rejected by the majority of our people. Let us unite and put an end to high rents and bus fares. Let us voice our total opposition to these increases and not merely the way they are being implemented by attending a mass meeting on Thursday, 28 June 1984 at the Lionel Kent Centre at 6.30 p.m. Rents we can afford. One city. One municipality. Issued by ERAPO P.O. Box 5571 Benoni South."

Hierdie/...

Hierdie kennisgewing, dit is tog sekerlik versprei daar in Daveyton voor die vergadering? -- Ek ken nie hierdie pamflet voor my nie. Ek het dit nog nooit vantevore gesien nie.

U 'n man wat daar in die - ek los dit daar.

HOF : Dit gaan in as wat?

MNR. JACOBS : Ek wil dit inhandig as BEWYSSTUK CA32.
Het u kennis gedra dat daar in die woongebied van Daveyton die konsep bestaan het en gepropageer is dat die raadslede beskou word as mense wat net die wil van die witregeerders uitvoer? Met ander woorde dat hulle "puppets" is? -- Ja, dit is die waarheid. Ek hoor dit ook.

Het jy enige vergadering behalwe die twee wat jy nou oor getuig het en die twee van die skole, met ander woorde vier vergaderings, enige ander vergaderings bygewoon in Daveyton? -- Ja, ek het.

Is dit massavergaderings wat u bygewoon het in 1984? -- In 1984 en voor 1984 was daar vergaderings gewees wat in Sinaba stadion gehou was.

Deur organisasies? -- Nee, dit was vergaderings van die gemeenskapsrade gewees. Van hulle was byvoorbeeld deur raadslid Sinaba geroep.

Behalwe dat dit die gemeenskapsraad se vergaderings of raadslid Sinaba is wat dit geroep het, het u enige organisasies se vergaderings bygewoon wat gehou was in Daveyton in 1984? -- Behalwe die herdenkingsdienste soos byvoorbeeld 16 Junie?

Het jy 16 Junie herdenkingsdienste bygewoon in 1984? -- Ek kan nie meer onthou of ek gegaan het nie.

Die herdenkingsdienste wat jy bygewoon het, wie het dit georganiseer in Daveyton? -- Ek het nie eers geweet

wie/...

wie dit georganiseer het nie. Solank daar gesê word daar gaan ɦ diens gehou word, ɦ kerkdiens, sal ek na daardie diens toe gaan.

Is dit nie afgekondig in kennisgewings wat versprei was dat daar ɦ herdenkingsdiens gehou word en watter sprekers daar sal wees nie? -- In verband met die herdenkingsdienste?

Ja? -- Nee, ek het dit nie gesien nie.

Op die vergadering van 10 Junie 1984, mnr. Sinaba se vergadering wat u bygewoon het, was daar voordat u nou ɦ geleentheid gekry het om iets te sê, te velde getrek op daardie vergadering teen die raadslede? -- Al sal ek nie vir die hof presies kan sê wie het wat gesê nie, maar ek kan van niks onthou wat sleg was wat by die vergadering gesê is deur enige persoon van raadslede nie.

Was daardie nie ɦ protesvergadering gewees nie? --Ja, dit was gewees.

En het mnr. Sinaba al daar begin selfs op daardie vergadering om teen sy mede-raadslede te velde te trek en blaam op hulle te plaas vir die verhoogde huur nie? -- Wat ek onthou wat hy gesê het is dat hy nie daarmee akkoord gaan met die verhoging van die huurgelde nie, want mense gaan sukkel en hoekom hy dit sê het hy toe redes voor gegee.

<u>HOF VERDAAG.</u> <u>HOF HERVAT.</u>

K1273 <u>JAMES JAPPIE NGUBO</u>, nog onder eed

<u>VERDERE KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. JACOBS</u> : Ons het voor ete gekom dat op hierdie protesvergadering van 10 Junie 1984, of die raadslid daar te velde getrek het teen die ander raadslede wat die huur verhoog het. -- In watter sin? Ek verstaan dit nie?

Om hulle te blameer vir die huurverhoging en te sê

hulle/...

hulle "puppets" van die regering ... (Hof kom tussenbei)

HOF : Die antwoord is gegee. Hy het gesê hy gaan nie akkoord daarmee nie en hy gee die rede.

MNR. JACOBS : Het hy gesê dat hulle is "puppets" en het geen magte nie? -- Ek onthou nie dat hy dit gesê het nie.

Het daar ŉ spreker homself voorgestel op daardie vergadering afkomstig van ERAPO? -- Ja.

Wie was dit? -- Ek het hier gepraat van Lungile Sonti en die Klaas wat ek gesê het, ek weet nou wat sy naam is. Dit is Solly Klaas. Elke spreker daar het homself voorgestel wie hy is en waarvandaan hy kom.

Het Solly Klaas en Lungile gepraat teen raadslede en gesê dat die raadslede is "puppets" en hulle moet bedank? -- Nee, dit onthou ek nie.

Nou waaroor het hulle gepraat op hierdie vergadering? --
K1274 Soos ek alreeds gesê het, ek kan nie spesifiek sê die man se woorde is die volgende nie, maar wat ek wel kan sê is dat in die toesprake van die mense, het almal van hulle gehandel oor die verhoging wat te veel is wat mense nie sal kan bekostig nie, sonder om die spesifieke woorde te gebruik van die mense. Dit was eintlik die toespraak wat daar gelewer was.

Ek wil dit aan u stel dat u probeer u aandeel in hierdie verrigtinge en gebeure in Daveyton baie afwater? -- Daar is niks wat ek probeer wegsteek nie. Ek het vir die hof vertel van die begin af waar ek begin het om deel te neem tot ek by die punt gekom het waar ek die goewerment se verteenwoordiger gaan sien het. Ek het niks weggesteek nie.

En dat u polities baie meer aktief was in Daveyton? Spesifiek ook teen die raadslede en die raadstelsel? --

Daar/...

Daar is niks wat ek vir die hof weggesteek het van my betrokkenheid in die hele aangeleentheid nie. Ek het hier vir die hof gesê as gevolg van watter rede ek opgetree het aangaande die huurverhoging en ek het vir die hof gesê by watter liggame in Daveyton is ek betrokke. So, ek kan nie sien dat dit gesê kan word dat ek sekere dinge wegsteek nie.

Is dit nie so dat hierdie "action committee" was 'n deel van ERAPO se aktiwiteite nie? -- Nee, dit is nie die waarheid nie.

Dra u kennis van 'n politieke party in Daveyton bekend as die Daveyton People's Party? -- Ja, ek weet daarvan.

Dit is 'n politieke party? -- Ek weet nie watter party dit was nie. Al wat ek sê is, dit was 'n party gewees wat mnr. Boya ondersteun het.

Is dit nie so ook dat hierdie party die Daveyton People's Party, dat hierdie party 'n organisasie was wat teen die verhoging van die huurgelde in die middel van 1984 gekant was nie en op 'n soortgelyke wyse as die Sinaba party opgetree het teen die verhogings nie? -- Nee, ek weet nie daarvan nie.

U is in die algemeen daar bekend as mnr. James Ngube. N-g-u-b-e. -- Nee, b-o.

Dit kan 'n spelfout wees, algemeen bekend as James? -- Ander mense noem my Jappie. My ander naam is eintlik Jappie.

En jou ander naam is eintlik James? -- Ja, dit is so.

Jy sien, die verdediging het dit aan die staatsgetuies gestel dat hierdie Daveyton People's party 'n organisasie is wat teen die huurverhogings, die verhoging van huurgeld in die middel van 1984 was en op 'n soortgelyke wyse as die Sinaba party opgetree het teen die verhoging?

HOF/...

HOF : Wat is die bewysplek?

MNR. JACOBS : Volume 121 op bladsy 6 081.-- Nee, ek weet nie daarvan nie. By hierdie vergadering wat ek nou die liggame genoem het soos die "action committee", Sinaba se party, die Daveyton People's Party, was nie daar verteenwoordig nie.

Want u sien dit is verder aan die staat gestel deur die verdediging dat u was die leier van daardie party. Op bladsy 6 982. U was die leier van die Daveyton People's Party? -- Dit is nie die waarheid nie.

En dat u ook dan verbonde was aan die Daveyton Action Committee was gestel? -- Nee, dit is nie die waarheid nie. Die leier van die Daveyton People's Party was Boya gewees. Ek dra geen kennis daarvan nie. Ek het nog nie deel gehad daaraan nie.

MR YACOOB : My lord, I did not know exactly when to raise this, but in preparing for this witness it was quite clear to us that we made a mistake in this regard. Really every objective fact in relation to the Daveyton People's Party will point to the fact that it was a party that stood for the elections and that it was a party which supported the rent increase becauce Boya was in fact its leader. That was really an aberration of some sort. I do not know where it crept in. I thought it better not to raise it until this witness had been asked about it.

COURT : I think in future if there is a mistake, the proper way to raise it is to raise it immediately you become aware of it, otherwise it might be held against you by default. But any way, the point is on record now.

MNR. JACOBS : Ek wil dit net aan u verder stel nou, hoewel

dit/...

dit op rekord geplaas is, dat dit miskien ander mense is, maar dit was gestel dat u op 9 Julie 1984 ȟ vergadering gereël het waar daar amper ȟ duisend mense was wat hulle protes daar kom aanteken het by ȟ massavergadering teen die huurgeldverhoging? -- ȟ Vergadering wat ek van weet in Juliemaand was op Sondag, 8 Julie. Ek weet nie of u daarvan praat en net die datum gemis het nie. Dit is die terug rapporteringsverslag of om verslag te doen aan die gemeenskap.

Nee, ek maak nie ȟ fout met die datum of iets nie. Dit is ȟ datum wat spesifiek deur die verdediging gestel is as die datum, nie as ȟ verslagvergadering nie, maar ȟ vergadering wat u gehou het waar daar amper ȟ duisend mense was om protes aan te teken teen huurgeldverhogings? -- Ek onthou nie van ȟ vergadering op die 9de nie. Wat ek van weet is dat die vergadering 8 Julie was. Dit was ȟ Sondag.

HOF : Sou u daardie vergadering van 8 Julie beskou as ȟ protesvergadering? -- Nee, dit is die vergadering waar ek sê ons verslag gedoen het aan die gemeenskap hoe ons gevorder het by die goewerment se verteenwoordiger.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Kan u onthou wanneer die verdediging, ek weet nie wie nie, ȟ lid van die verdedigingspan u genader het vir ȟ verklaring, om ȟ verklaring te maak? -- Dit was in 1987 dat ek genader was deur ȟ prokureur tussen Oktober en Novembermaand 1987. Ek is net nie seker presies wanneer dit was nie, maar in verlede jaar voor die einde van die jaar.

Nie voor die tyd nie? -- Nee, niemand het my ooit genader nie. As ek iets nog by kan sê daar. -- Weens die tipe werk wat ek doen is ek meeste van die tyd weg. Byvoorbeeld ek het nou net Saterdag teruggekeer vanaf Durban en toe het

ek/...

ek ŉ boodskap gekry dat ek vandag hier moet wees. Nou ja, dit kan wees dat na aanleiding daarvan miskien nie my geheue verfris het dat ek ŉ fout kon maak nie, maar ek glo nie.

MNR. JACOBS : Ek wil dit aan u stel dat hierdie vergadering van 8 Julie 1984 kon nie ŉ terugrapporteringsvergadering gewees het dat die huur verminder is nie? -- Ek sê dit was die vergadering gewees. Hoe ons gevorder het daar by die goewerment se verteenwoordiger en wat ons in geslaag het om te bereik.

In u getuienis-in-hoof het u gesê dat u het publieke vergaderings geroep?

MR YACOOB : He did not say that at all in his evidence, that he called public meetings. As I recall the evidence it was that they had intended to call a public meeting, but Councillor Sinaba beat them to it.

HOF : Dit is reg. Dit was Sinaba se vergadering wat hulle bygewoon het, nie hulle eie nie.

MNR. JACOBS : Ek het hierso, ek mag verkeerd wees, die oorkonde sal dit later wys "We called public meetings. We informed the public of the committee and purpose in the newspapers and made known to community about ... " (Hof kom tussenbei)

HOF : Nee, hulle het die komitee bekend gestel deur middel van die koerant. Hulle wou toe ŉ vergadering hou en toe was mnr. Sinaba ŉ bietjie vinniger. Dit is my herinnering. "Daveyton Action Committee did not call a public meeting. Before we called it, councillor Sinaba who was also against the increase called a meeting."

MNR. JACOBS : Behalwe dat u nou bewus geword het van ERAPO wat georganiseer het in Daveyton, het u bewus geword

van/...

van enige ander organisasies in Daveyton wat daar georganiseer het?

MR YACOOB : The witness had never said that he became aware that ERAPO organised in Daveyton. What he in fact said was that he became aware of ERAPO's presence in Daveyton.

MNR. JACOBS : Ek sal dit so aanvaar. Kan ek dit by jou duidelik kry, jy het bewus geword van ERAPO se teenwoordigheid in Daveyton? -- Ja, dit is waar ek sê elke spreker by hierdie vergadering het homself voorgestel byvoorbeeld as hy ŉ lid is van ŉ sekere liggaam, dan sê hy "Ek is so en so van daardie liggaam." Met die gevolg, na aanleiding daarvan het ek toe gehoor dat ERAPO in Daveyton was toe iemand homself voorgestel het dat hy ŉ lid is van ERAPO in Daveyton.

Het jy daar ook bewus geword dat daar ander sprekers was wat hulle voorgestel het as verteenwoordigers van organisasies? -- Daar was ander mense ook wat in uniforms gekleed was wat bekend staan as Zion uniforms. Dit is die kerkmense. Dan staan daardie persoon op met daardie uniform en sê "Ek is van so ŉ kerk, ŉ lid van daardie kerk."

Was dit daar bekend gemaak dat daar ook sprekers is van COSAS wat daar opgetree het? -- Nee, ek onthou nie.

Hoekom onthou jy nie? -- Dat ek sê ek onthou nie is omdat ek alreeds vir die hof gesê het ons het besluit dat ons mense, die afgevaardigdes sal kies tussen al die organisasies wat daar verteenwoordig was en omdat daar niemand genoem was van COSAS nie, beteken dit dus dat daar niemand was van COSAS wat homself voorgestel het as ŉ lid van COSAS nie. Dit is die afgevaardigdes wat die goewerment dan sou genader het.

Dit is wat ek wil weet. Hoekom het u nou besluit dat

ERAPO moet deel van die afvaardiging vorm?

HOF : Wel, hy het gesê al die persone wat gepraat het namens organisasies het besluit om dit deel van die afvaardiging te maak. Sodat al die organisasies deel van die afvaardiging is. Mense het gepraat namens ERAPO, gevolglik het hy hulle aangewys ook op die afvaardiging. Hulle het uiteindelik nie gegaan nie, maar dit is iets anders.

MNR. JACOBS : Die mense van die kerk wat in uniforms was, was hulle ook op hierdie afvaardiging gekies? -- Nee, daar was nie van hulle nie.

Hoekom nie? -- Die mense is gekleed in verskillende tipe uniforms en daar staan hulle as ʼn gemeenskap tussen die ander mense. Ons het hulle dus beskou as mense wat uitgekies sal word tussen die gemeenskap. Nie dat hulle daar gekies sal word as spesiale afgevaardigdes van die kerke nie.

HOF : Nee, maar ek begryp dit nou nie. Ek het die indruk gekry dat dit aan u en iemand anders oorgelaat was, mnr. Sinaba, om die afvaardiging saam te stel? -- Ja.

Dit is nie ʼn kwessie van dat die vergadering hulle sal kies nie, u sal hulle aanwys. Nou is die vraag waarom het u hulle nie aangewys nie, hierdie mense van Zion? -- Dit is wat ek sê. Daar was verskillende mense van verskillende kerke met verskillende uniforms. Ons kon dus nie ʼn spesifieke kerk gekies het en gesê het daardie mense van daardie kerk nie. Ons wou gehad het dat die ding deur mense verteenwoordig word van die algemene gemeenskap. Met die gevolg is dat ons al daardie mense van die kerke, dié wat gepraat het en dié wat ook nie gepraat het nie, bymekaar gebring as ʼn gemeenskap waartussen ons dan mense sou gekies het. Net ek en Sinaba

sou/...

sou dit gedoen het, nie die hele vergadering nie. As ek nog iets daar mag byvoeg. Nog 'n ding, ons kon nie sommer daar besluit het ons almal gaan vat nie. Ons moes gaan dink en dan 'n persoon kies met 'n kennis van 'n sekere aard, wie en watter soort persoon ons moes kies. Ons kon nie vir enige persoon gesê het ons kan daardie een vat nie.

MNR. JACOBS : Persone kies wat kennis gehad het van wat? -- Kennis in die sin, 'n persoon wat homself verstaan kan laat word in Engels, byvoorbeeld. Ons het nog nie besluit wie nie, maar dit was een van die dinge wat ek in gedagte gehad het, 'n persoon sal in staat moet wees om te kan volg wat gesê word in die amptelike taal en selfs iets kan oordra in die amptelike taal.

Op watter basis het u toe besluit op die mense van ERAPO wat u gaan vra om saam te gaan? -- Ons het nog nie besluit op die getal mense van die afgevaardigdes wat die verteenwoordiger moet gaan sien nie. Ons het net gesê dat ons twee lede gaan kry van ERAPO. Twee lede van Sinaba en twee lede van my komitee. Ons het nog nie eintlik finaal besluit wie almal en hoeveel in getal sal gaan as afgevaardigdes nie.

Het u uiteindelik duidelikheid daaroor gekry en besluit oor wie verteenwoordigers van ERAPO sou wees wat julle sou vra om saam te gaan nie? -- Nee. Ons sou daardie mense gevra het om vir ons twee persone te stuur wat dan saam met die afgevaardigdes sal gaan. Dieselfde geld vir Sinaba. Sinaba sou twee gekies het van sy mense. Ek sou ook twee van my komitee gekies het. Dit sou nie vir my gewees het om te kies by daardie mense van ERAPO of Sinaba en sê ek wil so en so en so hê nie.

Het/...

Het jy ooit vir ERAPO genader om dit met hulle te bespreek en te sê u wil twee verteenwoordigers van hulle hê? -- Ja, ek het.

Waar het u hulle gekry? Waar kry u toe die organisasie? -- Na die vergadering het ek en Sinaba toe die verskillende mense se adresse daar neergeskryf om mekaar te ken en te weet waar om mekaar te vind indien nodig.

Watter mense van ERAPO se name het jy neergeskryf? -- -- Persoon saam met wie ek daar in aanraking gekom het, is Lungile Sonti, want wat gesê was daar is dat hy òf die president was van ERAPO òf die voorsitter. Ek is nie meer seker nie.

Is dit al wat jy ontmoet het? -- Hy is die persoon wie se adres ek gehad het wat ek dan die Saterdag genader het.

So, u het hom nie daardie selfde dag genader nie? -- Behalwe dat ek hom genader het in die sin dat ek sy volle adres geneem het, het ek hom nie oor iets anders genader nie. Dit is net voor ons weg is dat ek dit gedoen het.

Jy het nie vir hom gesê dat jy wil hê dat ERAPO moet twee verteenwoordigers op hierdie komitee stuur nie? -- Nee, nog nie. Die rede is omdat ek nog nie met Sinaba alleen gepraat het dat ons op iets kan besluit die twee van ons nie.

En die Saterdag toe jy na hom toe gegaan het, het jy toe vir hom gevra om twee verteenwoordigers te gee? -- Ja, ek het dit aan hom gesê.

En wat was sy reaksie toe gewees? -- Wat gebeur het is die Vrydag het ons die boodskap gekry dat h datum gereël is om Maandag die verteenwoordiger van die goewerment te gaan sien. Die Saterdag het ek toe met die persoon in verbinding getree, dit is die ERAPO man en vir hom gesê "Kyk,

ek/...

ek wil hê julle moet vir my twee mense stuur by die afgevaardigdes, maar omdat ons nou Maandag daar moet wees, wil ek graag hê dat ek Sondag moet weet wat die posisie is. Dit is die Sondag voor die Maandag.

Het jy persoonlik na hom toe gegaan?-- Wie Sonti?

Die persoon van die raad is Sonti? -- Ja, ek het.

En weer die Sondag, het jy weer persoonlik soontoe gegaan? -- Ek kan nie meer so goed onthou wat die Sondag gebeur het nie, maar as ek reg onthou toe ek hulle nou weer gesien het was hulle twee persone. Wat ek nie kan onthou nie is of ek na hulle toe gegaan het en of hulle na my toe gekom het. Dit is al wat ek nie kan onthou nie.

Wat was die probleem? Hoekom kon hulle nie saam met julle gegaan het nie? -- Wat hulle aan my gesê het was omdat ek hulle ŉ kort kennisgewing gegee het, sal hulle dit nie kan maak nie.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Kan u onthou wie die ander persoon was?-- Die persoon wat saam met Sonti was?

Ja, die persoon wat saam met Sonti was? -- Solly Klaas.

MNR. JACOBS : Kan u net vir die hof sê, iets wat nou tot my aandag gebring is, het jy ŉ ope brief geskryf aan die burgemeester van Daveyton in die koerant, in die Sowetan? -- Dat ek die skrywer was van daardie brief?

Ja en ŉ uitdaging aan mnr. Boya gerig het? -- Wat ek van weet wat in ŉ koerantberig vervat was, was dat ek gesê het hoe sal dit wees, as ŉ voorstel natuurlik, dat hy ons bymekaar moet roep soos dit gewoonlik gebeur, die gemeenskap bymekaar roep en met ons daar kom praat soos hy dit al vantevore gedoen het,

Het jy die brief aan die koerant gestuur? -- As gevolg

van/...

van die feit dat ek met die koerantmense vantevore iets bespreek het oor hierdie aangeleentheid, het hulle my toe later gebel. Dit was tydens hierdie telefoniese gesprek waar hulle vir my gevra het hoe ver ons gevorder het met Boya aangaande die huurgeld, dat ek dit vir hulle oorgedra het wat tussen my en Boya gebeur het, nie dat ek ʼn brief aan hulle geskryf het nie.

Het u ʼn brief geskryf aan Mnr. Boya tot die effek? -- Nee, ek het nie ʼn brief aan hom geskryf nie.

Het jy die koerantberig gelees agterna? -- Daar is heelwat baie koerante wat daardie tipe berig bevat het oor wat gebeur het tussen die aksiekomitee en die raad en Boya. Nou ja, ek kan nie spesifiek sê watter een ek gelees het, watter een dit gesê het nie.

Ek vra spesifiek u oor die een waarin u aangehaal word en waarin u gesê het dat u mnr. Boya uitdaag?

HOF : Mnr. Jacobs, as u so ʼn koerant het, plaas dit voor die getuie, dan kan hy sê ja of nee, dan kan ons ʼn bietjie vinniger vorder.

MNR. JACOBS : Die berig daarso "Boya under fire." Dit is ʼn berig in die Sowetan van 11 Junie 1984. Het u dit vroeër gelees? -- Dit was bevat in verskillende koerante gewees. Ek sal nie sê dat ek dit spesifiek in hierdie koerant gelees het nie. Daar was in ander koerante ook dieselfde tipe berig gewees en die inhoud strook met dit wat ek van die ander koerante ook gelees het. Ek kan nie sê of dit hierdie spesifieke een was of by ʼn ander koerant nie.

So, met ander woorde, u het die ding in verskillende koerante gesien? -- Wat ek probeer sê is dat dit in die koerante was. Ek weet nie wat gebeur het nie. Ek vermoed

dat/...

dat as 'n mens met een verslaggewer gepraat het, dan het hulle dit onder mekaar bespreek. Ek kan nie sê nie, want ek het nie veel te doene gehad met koerante nie.

MR YACOOB : I just want to say that there is nothing on the copy which we have been given, so I am informed, which indicates that the article appeared on 11 June.

COURT : Yes, well, at the bottom it is said it is the Sowetan of 11 June 1984 and this is part of a photostat. So, we have right throughout this case had the problem that we have had copies of newspapers handed in with small notes as to what date it was. So, for the moment we work on 11 June 1984 and you can in the meantime check.

MR YACOOB : The only difficulty is that I did not want the witness to assume that it is correct that the article appeared on 11 June. I do not know that.

COURT : Do you want the witness to stand down for you to check it? We cannot do it that way.

MR YACOOB : No.

COURT : So, on the basis that it is 11 June we will allow the cross-examination. If the date is wrong, then that part of the cross-examination will fall away.

MR YACOOB : That is the only way to do it.

HOF : Wel, ek het nou die artikel gelees. Dit lyk vir my of die artikel sê daar in die middel dat daar 'n ope brief geskryf is aan mnr. Boya deur uself en die vraag is, was dit so of is die koerant verkeerd? -- Dit is nie korrek nie. Ek het geen ope brief geskryf nie. Die meeste van die goed wat hier vervat word, het ek mondeling met Boya bespreek.

Ja, maar nou, as hierdie datum reg is, is daar nog 'n eienaardige ding in hierdie berig. Onder aan staan "These

increases/...

increases are, however, not going to be introduced until their applications for endorsement by the minister of co-operation and development, Dr Piet Koornhof, is approved." Wat dit ook al mag beteken, lei ek daarvan af dat as die datum reg is op 11 Junie 1984 dit bekend was dat die huurverhoging nie deurgaan nie? -- Dit is hoekom ek sê, as dit te doene het dat die berig 11 Junie was, dan weet ek nie daarvan nie. Ek weet nie waarvandaan kom hulle met daardie ding daardie dag nie.

MNR. JACOBS : Sê u ook dat u het nooit vir Mnr. Boya in ʼn brief uitgedaag om op ʼn openbare vergadering verduidelikings te gee van wat die huurverhogings veroorsaak het nie? -- Nee, ek kan my nie voorstel dat ek ʼn brief geskryf het nie, behalwe dat ek persoonlik met hom gepraat het.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Kan u onthou wat die vorm van die onderhoud met die koerantverslaggewer was, die telefoniese onderhoud? -- Die persoon het my telefonies geskakel by die werk. Ek ken die persone wat beriggewers was van die koerante, die Sowetan en daar was hulle ook wat ek geken het wat vir die ander koerante ook nuus gebring het. Byvoorbeeld as ʼn persoon iets geskryf het oor Daveyton, kyk ek altyd onder die artikel of bokant die artikel wat sê hulle wie die persoon is wat daardie inligting gebring het.

Kan u onthou wie dit was met wie u gepraat het of wat met u gepraat het? -- Hier word gesê dit is ʼn uittreksel uit die Sowetan. Wat ek van weet, ʼn persoon wat vir die Sowetan gewerk het wie my gebel het, was Mzikayise Edom. Nog ʼn ander een wat my gebel het van die Star koerant was Abel Mabelane of Mabeloane. Ek is nie seker nie.

Het die verslaggewer u uitgevra en het u vir hom vertel

wat/...

wat gebeur het of hoe het dit gewerk? -- Die persoon het my gebel en gevra wat ons alles alreeds gedoen het vandat hy van ons gehoor het, van ons bestaan as ŉ komitee, waarop ek toe vir hom begin vertel het dat ek met Boya in verbinding getree het en vir Boya gevra het om ŉ vergadering, ŉ openbare vergadering te roep.

Maar u het nie ŉ brief geskryf nie? -- Iets op skrif gestel?

Ja? -- Nee.

MNR. JACOBS : Het jy aan die verslaggewer gesê wat hy hier aanhaal "The Daveyton town council through its spokesman Mr Tom Boya is not also arrogant but insensitive to the feelings and suffering of the residents of Daveyton, the leader said." Het jy dit oorgedra aan die verslaggewer? -- Dit kan wees dat hy ŉ opsomming gemaak het van wat ek gesê het. Dit kan wees dat hy my gevra het van Boya se houding, daar toe ek met hom gepraat het en dit toe aan hom beskryf het. In die beskrywing van my het hy toe sy eie opsomming gemaak van hierdie berig.

Het jy in elk geval gesê dat hy is arrogant en insensitief? -- Wil u presies van my hoor of ek die woorde gebruik het soos hulle daar genoem word of dat ek iets tot daardie effek gesê het?

HOF : Dat u daardie woorde gebruik het? -- Nee, maar ons het Zoeloe met hom gepraat.

Het u die Zoeloe woord vir arrogant en ongevoelig gebruik? -- Ons het nie een woord wat daarvoor staan in Zoeloe nie. ŉ Mens kan dit beskrywe dat die persoon het nie gevoelens vir die ander mense nie. Iets van daardie aard. Dan sal ŉ persoon wat dit in Engels gebruik ŉ direkte

woord/...

woord gebruik daar voor wat hy voel is gepas.

Nee, maar kom ons hou nou op skerm. Laat ons net kyk waar ons uitkom. Hier is 'n aanhaling. Die tweede paragraaf van die beriç is 'n aanhaling in aanhalingstekens en dan aan die einde daarvan is "the leader" en "the leader" is u. Is wat daar staan wat u in Zoeloe aan die man gesê het? -- Ja, ek stem saam, daardie gedeelte is so.

MNR. JACOBS : Ek vra dat dit ingehandig word as BEWYSSTUK CA33.

HOF : Dit gaan in as CA33.

MNR. JACOBS : U het getuig dat u het 'n terugrapporteringsvergadering gereël op Sondag, 8 Julie 1984? -- Ja, dit is so.

Het u na hierdie vergadering die mense van ERAPO uitgenooi? -- Ja, hulle was genooi.

Spesifiek hulle uitgenooi? -- Daar was toe 'n luidspreker gebruik orals daar. Ek het persoonlik vir Lungile Sonti ook gaan sien en vir hom gaan sê dat ons nou terug is.

En wanneer het u hom gaan sien? -- Ek sal nie meer kan onthou wanneer dit was nie. Wat ek wel van weet is dat voor die vergadering van die 8ste was dit gewees.

Kort nadat u die samesprekings gevoer het met die outoriteite? -- Nee.

Hoekom het u nou spesifiek gegaan om na hom toe te gaan om te gaan rapporteer aan hom?

MR YACOOB : No, the witness did not say he went to him specifically to report to him. The witness has answered questions in the context that he invited him specifically to a meeting.

MNR. JACOBS : Ons kan dit net duidelik by hom kry. Het u gegaan om te rapporteer aan hom? -- Nee, ek het hom gaan

laat/...

laat weet van die vergadering wat ek gesê het sal gehou word op die 8ste.

En toe u met hom samesprekings voer het u vir hom gesê wat gebeur het met die samesprekings met die outoriteite? -- Nee, die komitee van die afgevaardigdes wat soontoe was het besluit dat ons vir niemand sê wat daar gebeur het nie tot by die vergadering waar ons die mense dan sal sê wat daar gesê was.

Het u kinders in die skool? -- Ja, ek het.

Watter standerd was hulle in 1984? -- Daar was een in St. 3 en een in St. 1.

Was hulle in dieselfde skool? -- Hulle was in dieselfde skool, ja.

So, hulle was nog in die primêre skool gewees, nè? -- Dit is die waarheid.

Is dit nie reg nie dat by die primêre skole by die naskole was daar geen moeilikhede eintlik nie? -- Nee, daar was probleme gewees daar.

Het die kinders ook skool geboikot? -- Ek sal nie kan sê of hulle die skole geboikot het nie, maar hulle het ook nie skool toe gegaan nie.

Of was hulle verhoed dat hulle skole kon aangaan deur ander skoliere van ander skole, groter skole? -- Ek het net verslae gekry oor die kinders. Partykeer het hulle skool toe gegaan en as ek in die aand terugkom by die huis dan vind ek dat hulle vroeg teruggekom het omdat daar nie skool was nie.

In u bewegings daar in die gemeenskap waar u organiseringswerk gedoen het in verband met onder andere onderrig, het u nie kontak gehad met die kinders van die verskillende

skole/...

skole nie en die organisasies verbonde aan die skole nie?

MR YACOOB : The witness did not ever say that he went up and down the community doing organising work in respect of education. What he said was - he did not say that at all.

MNR. JACOBS : Het u organisering gedoen volgens die organisasies wat u aan behoort het in die woongebied? -- Die vraag nie vir my duidelik nie. Kan u dit vir my duidelik stel?

Het u enige organiseringswerk gedoen daarso in verband met onderrig ten behoewe van hierdie organisasies waaraan u behoort het, soos wat u vir die hof vertel het? -- Ja, ek het.

En hierdie organisering wat u gedoen het, was dit in verband met een of ander onderrig? -- Ja.

Was dit in verband met onderrig van ook kinders? -- Nee.

Wat se onderrig was dit? -- NICRO, National Prevention of Crime and Rehabilitation - ons het mense besoek by die tronke, byvoorbeeld en samesprekings met daardie mense gevoer dat ons hulle moontlik kan regkry as hulle terugkom van die tronk af dat hulle in die samelewing met die ander mense kan aanpas.

Was daar enige klasse gehou in die sentrum waar u ook 'n aandeel gehad het en beheer gehad het? -- Ja, ek het onderrig gegee vir die kinders in 1980/81/82. Dit was in wiskunde en "chemistry", dat ek die kinders gehelp het daarmee.

Is dit in daardie sentrum waarna u verwys het waarvan u ook 'n lid van die trustee is? -- Nee, dit is in Daveyton by verskillende skole. Byvoorbeeld Mabuya.

Was u toe 'n onderwyser gewees? -- Nee, ek was nie 'n onderwyser gewees nie. Na skoolure het ek kinders gehelp

wat/...

wat meer wou geweet het in verband met daardie vakke. Selfs die ouerige mense, dit wil sê ouer as skoolkinders wat nog verder wou geleer het in daardie vakke het ek gehelp.

En in 1984, het u toe gehelp? -- Nee, ek het nie na die skole toe gegaan om te gaan help nie, behalwe diegene wat besluit het om my by die huis te kom sien. Ek was bereid om daardie een te help.

Dit is ʼn bekende feit, is dit nie so nie, dat COSAS het bestaan by hierdie skole in Daveyton? -- Nee, ek weet nie daarvan nie.

Op die vergadering wat u gehou het wat u bygewoon het op uitnodiging van die twee persone, mnre. Nkomo en George Maroleng, het die persone wat daar opgestaan het ook gepraat soos in alle gevalle en hulle organisasie genoem waaraan hulle behoort? -- Nee, nie by daardie een nie.

Het die spreker van ERAPO wat op daardie vergadering gepraat het uiteindelik, het hy hom nie self voorgestel as ʼn spreker van ERAPO nie? -- Nee, ek onthou nie, behalwe dat ek hulle geken het omdat ek te doene gehad het met hierdie huurkwessie waar ek hulle leer ken het, maar andersins kan ek nie onthou dat hulle hulle self voorgestel het nie.

So, hulle het niks daar gesê of daar is niks om aan te dui vir die gehoor daar dat hulle mense van ERAPO is nie? -- Laat ek dit so verduidelik. By hierdie vergadering in Januarie was daar nege gewees met T-hemde aan waarop ERAPO geskryf was. Daar was wel ander kinders ook met COSAS se T-hemde waarop COSAS geskryf gestaan het, maar ek kan nie sê omdat daardie mense daardie tipe T-hemde aangehad het dat hulle lede was van heirdie organisasies nie.

Op hierdie eerste vergadering was die mense wat daar

namens/...

namens die leerlinge gepraat het geklee in COSAS T-hemde?

HOF : Kom ons noem nou die eerste vergadering. Dit is nou watter vergadering? Die getuie het moeite gedoen om vir u h datum te gee en h plek ensovoorts. Gee vir ons dan die datum, dan kan ons almal later as ons die rekord lees weet watter vergadering ons van praat?

MNR. JACOBS : Ek dink dit is einde Oktober, vroeg in November.

HOF : Nou goed, dan sê u die Oktober/November vergadering. -- Dit is nou die eerste vergadering wat ek bygewoon het?

MNR. JACOBS : Ja. -- Daar was baie mense daar gewees, maar ek kan nie onthou dat ek mense gesien het met T-hemde aan of hemde wat h mens kon identifiseer het spesifiek nie.

Is dit korrek dat daar in Daveyton verskillende skole is vanaf hoërskole en hoër primêre skole?

HOF : Daar is gewoonlik vier soorte skole. Watter wil u van weet? Daar is h laer primêre skool, hoër primêre, senior sekondêre skool en h hoërskool.

MNR. JACOBS : Ek wil die heel senior skool hê.

HOF : Die heel senior skool is die hoërskool, "high school." Net daar onder is die senior sekondêre soos hulle dit noem. Wat wil u van weet?

MNR. JACOBS : Is daar heelwat van hulle?

HOF : Hoeveel hoërskole is daar in Daveyton en hoeveel senior sekondêre skole is daar in Daveyton wil die advokaat graag weet? -- Holoazi hoërskool, Mabuya hoërskool, Davey is h "senior secondary", Nyathi. Dit is die skole wat daar bestaan het in daardie tyd as hoërskole, maar daar is nou nuwe skole wat nuut gebou is. Ek weet nie wat die naam van daardie skole is nie.

MNR. JACOBS : Hierdie drie sprekers namens die leerlinge

het/...

het hulle gepraat namens die leerings van al hierdie skole hoërskole en senior skole? -- Ek kan so sê, ja, want wat gesê was is die volgende. Dat die skoolkinders nou verduidelik wat die probleme is. Hierdie drie kinders het toe begin praat. Ek sal nou nie kan sê of hulle van die hoërskool was of van die senior sekondêre skool was nie, maar hulle is die drie wat gepraat het.

Is dit reg dat ŉ verdere klagte wat hulle gehad het wat u nie genoem het nie is dat hulle eis ŉ einde aan die ondemokratiese onderwyssisteem in Suid-Afrika? -- Sal u dit vir my beter kan verduidelik wat u daarby bedoel? Hoe word dit gesê?

HOF : ŉ Einde aan die "undemocratic education system in South Africa." Hulle sê dit gewoonlik nog in Engels? -- Nee, dit kan ek nie onthou nie.

MNR. JACOBS : Het u kennis gedra dat op daardie stadium was daar kinders in aanhouding as gevolg van die onluste? -- Nee.

HOF : Sê u daar was nie of dat u nie geweet het nie? -- Dat daar kinders was wat in hegtenis geneem was, dit het ek nie geweet nie.

MNR. JACOBS : Was dit nie daar op daardie vergadering ook ŉ eis van die kinders gewees dat al die aangehoudenes, leerlinge wat aangehou was gedurende die onluste wat daar was moet vrygelaat word nie? -- By die eerste vergadering weet ek nie daarvan nie. Dit was nie gesê nie.

U edele, ons het in die tussentyd by die staatsbiblioteek die bladsy van daardie betrokke - die hele bladsy ŉ fotokopie laat maak en dit is uitgereik op 11 Junie 1984. Dit is getoon aan my geleerde vriend.

MR YACOOB : I have indicated to my learned friend that I

cannot/...

cannot at this stage decide whether to agree or not, in view of my particular problem. If he wants us to decide now whether we admit the document or not, then I would be able to do it if there is a quick one or two minute adjournment.

COURT : There is no hurry. You can sort this out amongst yourselves. In the meantime I work on 11 June 1984.

MNR. JACOBS : Was daar aan die komitee wat aangestel is spesifieke opdragte gegee van wat hulle moet gaan doen deur die gehoor? -- Ja, dit was so.

Wat was die spesifieke opdrag, wat moet die komitee gaan doen? -- Wat gesê was daar was dat die komitee sal moet kommunikeer met die kinders wat gekies is en dan verder die ding uitvoer om hierdie probleme te beëindig. Indien nodig, sal hulle die verteenwoordigers van die goewerment by die onderwysopleiding sien.

Was daar aan hulle uitgespel wat moet hulle gaan doen by die departement van onderwys? -- Nee, dit was nie gesê nie.

Uself het ook op daardie vergadering gepraat. Kan u ook nie onthou wat u gesê het nie? -- Dit is lank terug. Ek kan nie meer onthou of ek gepraat het en indien wel wat ek gesê het nie.

So, u kan selfs ook nie eers onthou of u gepraat het nie? -- Nee, ek kan regtig nie meer onthou nie. Al wat ek kan sê is, ek het tussen die gehoor daar gesit.

Kan u vir die hof enige rede aanvoer hoekom dit 'n ouer en kinder komitee wees wat gekies moes word? Hoekom is die kinders nie gekies op daardie komitee op daardie vergadering nie? -- Dit sou baie ongemaklik gewees het vir ons as ouers wat werk om weer bymekaar te kom. Om daardie rede na die

besluit/...

besluit was dit daar besluit dat van die mense wat daar was dat daar verkiesings gehou word en mense gekies word wat op die komitee gaan dien. Wat die kinders betref was dit nog makliker vir hulle om nog verder op ʼn ander datum bymekaar te kom en mekaar te kies want hulle ken mekaar.

Maar dit was seker nou belangrik om die kinders daar wat op die komitee moet dien op die vergadering te kies? Daar was mos baie kinders ook en grootmense?

HOF : Dit mag so wees en dit mag nie so wees nie. Watter argument is dit nou? Die getuie het vir u gesê en ʼn vorige getuie het presies dieselfde gesê dat hulle nie die kinders daar gekies het nie. Die antwoord wat die getuie vir u gee is baie logies, want die kinders is nie almal daar bymekaar nie en hulle kan liewer onder mekaar die ding uitsorteer en verteenwoordigers aanwys. Waar lei die kruisverhoor na toe?

MNR. JACOBS : Dit gaan om die toetsing, om te hoor wat kan ek kry uit die getuie uit op hierdie aspekte, ook in verhouding met die ander getuies se getuienis.

HOF : ʼn Mens kan melk en melk en melk, maar ʼn koei het maar vier spene. My geduld is nou op.

MNR. JACOBS : Die tweede vergadering van Januarie, sal u saamstem dat dit kon gehou gewees het op 6 Januarie 1985? -- Ek kan dit nie betwis nie, want ek kan dit nie meer onthou nie. Al wat ek weet is dat dit is voor die heropening van die skole dat daar ʼn vergadering gehou was.

Kan jy die hof help en sê wanneer het die skole heropen in 1985? -- Ek sal nie kan sê nie. Al wat ek sê is dat dit nie lank was voor die datum van die heropening van die skole nie. Dit kon miskien ʼn week of twee gewees het voor die

heropening/...

heropening, dat hierdie vergadering gehou was.

Wat was die doel van daardie vergadering? -- Volgens my waarneming het dit vir my gelyk asof ŉ vergadering was wat gehou word om ŉ verslag te doen aan ons deur die komitee. Hoe ver hulle gevorder het, want ekself was nie ŉ lid van daardie komitee nie. So, hulle wou ons net ingelig het van wat hulle alreeds gedoen het.

Op daardie vergadering het ŉ persoon met die naam van Aubrey Nxumalo as ŉ vise-voorsitter van COSAS gepraat? -- Nee, ek ken hom nie.

Kan u onthou dat daar gesê was deur ŉ verteenwoordiger van die skole dat die skoleboikot nie ten einde geloop het nie, maar net voorlopig of tydelik opgeskort is? -- Ek onthou dit nie. Sover ek kan onthou het die lede van die komitee daar toesprake gemaak en toe gesê wat hulle voorstel. Ek kan nie onthou dat daar skoolkinders gepraat het nie.

Weet u iets daarvan dat daar op daardie vergadering gesê word dat as die kinders se eise nie aan voldoen word nie, sal hulle weer voortgaan met die boikotaksie? -- Ek onthou nie dat ek dit gehoor het nie.

Kan u onthou of daar enige sprake daarvan was dat ouers sou moes voortgaan met sekere van hulle klagtes waaraan nie met bevrediging voldoen is nie, maar dat hulle tog sal skool toe gaan in die tussentyd? -- Dit is die waarheid.

So, hulle sou net tydelik teruggaan skool toe, maar as daar nie aan hulle eise voldoen is nie, dan gaan die boikot weer aan? -- Nee, ek weet nie daarvan nie.

Was dit daar op daardie vergadering bespreek dat daar wel tot ŉ sekere mate aan hulle eise voldoen was? -- Op daardie tydstip wat ek sommer daar tussen die mense in

die/...

die gemeenskap gehoor het, was dat die goewerment gesê het dat dit nou nie meer gedoen sal word dat die kinders lyfstraf moet kry nie en tweedens, die goewerment gaan nou goedkeuring gee vir die stigting van die SRC's. Dit is wat ek tussen die mense sommer daar in die gebied gehoor het.

Is dit nie van die verhoog af vir die mense vertel nie? -- Dit sal ek nie betwis nie, maar ek onthou dit nie. Waarvan ek wel weet is dat daar by die kinders gepleit is om skool toe te gaan. Wat uitstaande is sal die ouers regsien.

Hierdie persoon wat ek netnou vir u genoem het Aubrey het ook nog verder daar gesê daar is 'n eis, 'n verdere eis dat hulle wil geen ongekwalifiseerde onderwysers by die skole hê of toelaat nie. Onthou jy dit? -- Nee, ek weet nie daarvan nie. Ek ken nie eers daardie Aubrey nie.

Dit is daar ook gesê aan die gehoor daarso die kinders eis ook dat die polisie moet onttrek en nie naby 'n skool moet wees nie. -- Nee, ek weet nie daarvan nie. Ek onthou nie dat ek dit gehoor het nie.

Kan jy onthou dat daar afgekondig is dat die verskillende kinders sal ook nie skoolgelde wil betaal nie? -- Nee, ek onthou nie. Soos ek sê by hierdie tweede vergadering was die meeste mense wat daar gepraat het die ouers.

Kan u onthou dat daar op daardie vergadering was daar uiteengesit hoe dat die studenterade sou werk? -- Nee, ek onthou dit nie.

So, eintlik is dit so, dan kan u nie onthou wat het op daardie vergadering gebeur nie? -- Al wat ek hier onthou is dat die meeste van die mense wat daar gepraat het was die ouers wat almal saamgestem het dat die kinders moet teruggaan skool toe. Wat uitstaande is by die eise van die kinders

sal/...

sal dan verder deur die kinders uitgevoer word. Ek kan nie van iets anders onthou wat teenstrydig met dit was wat die ouers gesê het nie.

Kan jy onthou dat die kinders gesê het as die ouers nie slaag met die uitstaande dinge wat hulle moet regkry nie, dan gaan die boikotte voort? -- Soos ek alreeds vir die hof gesê het, ek onthou nie dat kinders daar voor gaan staan en praat het op die manier wat dit aan my gestel word nie.

Wanneer het die skole-onluste begin? Kan u onthou? -- Dat ek bewus geword het van my eie kinders, dat hulle nie meer skool toe gaan nie, dat hulle partykeer skool toe gaan en weer vroeg terugkom voor die tyd. Ek het daarvan bewus geword daar by die einde van Augustusmaand.

Het u geen kennis gedra dat daar al vroeg in Augustusmaand onluste was waar skoliere gedood is nie? -- Ek het gehoor van drie kinders wat dood is.

En wat vroeër gewond is en later gesterf het? Niks gehoor daarvan nie? -- Ek onthou nie van daardie een nie. Ek weet net van die drie kinders want daar was 'n groot begrafnis gehou vir die drie.

Het u die begrafnis bygewoon? -- Nee, ek het nie.

Is dit die groot begrafnis waar biskop Tutu die mense die mense toegespreek het? -- Ja, ek het gehoor dat hy by hierdie vergadering teenwoordig gaan wees, maar ek het nie die begrafnis bygewoon nie.

Het u kennis gedra daarvan dat daar 'n "stay-away" kampanje op 5 en 6 November 1984 was in Daveyton? -- Dat ek van die kampanje geweet het?

Ja? -- Waarvan ek geweet het was dat daar 'n wegbly-aksie was op die 5de en die 6de. Ek is een van die mense wat

weggebly het van die werk af.

Wie het daardie wegbly-aksie gereël en georganiseer in Daveyton? -- Nee, ek weet nie.

Is dit nie bekend gemaak hierdie wegbly-aksie deur pamflette wat versprei is nie? -- Nee, ek het dit nie gesien nie.

K1275 Hoekom het u weggebly van die werk af? -- Die indruk wat ek gekry het daar was dat die doel van die wegbly-aksie was die volgende redes. Dat die ouers die simpatie moet toon aan die kinders as gevolg van wat daar gebeur het. Dus was dit nodig vir die wegbly-aksie. Dit is die indruk wat ek gekry het.

Na wat verwys u as u sê as gevolg van wat daar gebeur het? -- Wat gebeur het is dat die kinders die indruk gehad het dat die meeste ouers verstaan nie hierdie klagtes waarmee die kinders nie tevrede is nie, soos dié wat ek alreeds aan die hof genoem het as die eise van die kinders.

HOF : En nou, wat wou julle dan doen met die wegbly-aksie? -- Ons het weggebly van die werk af met die doel om die simpatie te bewys teenoor die kinders, sodat hulle na dit kan sien dat ons met hulle simpatie het en ons is bereid om hulle te help soos wat ons wou gehad het dat hulle moet teruggaan skool toe.

MNR. JACOBS : So, was hierdie wegbly-aksie dan deur die ouers gereël of deur die kinders? -- Ek sal nie kan sê of dit deur die ouers of die kinders georganiseer was nie. Ek sê dit is die indruk wat ek gekry het. Dit is wat van ons verwag word. Dit is my eie opinie.

Wat was die reëling gewees, wat sou gebeur as die ouers en die mense wat werk nou wegbly op 5 en 6 November 1984?

Waar/...

Waar moes hulle ontmoet? -- Nee, daar was nie gesê waar hulle moet ontmoet nie.

Stem u saam dat daar op die 5de en 6de het hierdie wegbly-aksie ontwikkel in geweldpleging in Daveyton woongebied? -- Ek weet nie daarvan nie.

Is daar nie 'n vrou daarso in die skermutseling wat ontstaan het met die polisie noodlottig gewond nie? -- Waarvan ek gehoor het was dat 'n vroumens deur die polisie geskiet was terwyl die vroumens op die perseel was.-

Dit is nou weer 'n storie wat jy gehoor het? Is sy in die onluste gedood of is dit sommer onskuldig wat sy daar doodgeskiet is?

HOF : U vra hom nou oor stories. Nou gee hy vir u 'n storie. Kan u vir my sê dat sy storie beter is as sy storie? Hoekom mors u my tyd? Waar bring dit ons nou? Hoekom moet ek die middag hier om sit en luister na stories? Vra die getuie oor feite.

MNR. JACOBS : Ek wil dit aan u stel dat u is nie heeltemal eerlik met die hof nie, dat vandat die onluste begin het in die skole het die ouers daaraan deelgeneem, verskeie polisie-beamptes se huise is afgebrand gedurende die tydperk Augustus tot Februarie - Augustus 1984 tot Februarie 1985? -- Ek het die hof die hele waarheid vertel van wat ek weet. Ek het tot vir u gesê van huise insluitende myne wat probeer was om aan die brand te steek dieselfde tyd as die ander twee wat ek genoem het. Ek probeer om vir u te wys hoe eerlik ek is met die waarheid wat ek praat.

En is dit so dat die aanvalle was gedoen op huise van die polisie? -- Ja, ek het daarvan gehoor dat van die huise ook gebrand het.

Dat raadslede se eiendomme ook aangeval en beskadig is en ook die raad? -- Ek sal nie weet nie. Ek kan ook nie sê dat dit nie die waarheid is nie.

HOF : Hoe groot is Daveyton? -- In daardie tyd skat ek as ek reg is, was dit gesê dat daar vyf-en-twintig duisend huise daar was. Dit is in 1984. Daar is nou ander gedeeltes wat nou gebou is na 1984. Boyaville, Swaziwyk, Holfontein en Twatwa. Op die huidige oomblik is dit ver meer as dit.

MNR. JACOBS : Is dit korrek dat daar is ook skole beskadig in die onluste? -- Ek weet net van een skool waarvan ek gehoor het dat dit gebrand het.

En ek stel dit aan u dat die agitasie was algemeen daar dat daar teen raadslede opgetree moet word as hulle nie wil bedank nie nadat daar geëis is dat hulle moet bedank? -- Ek ontken dit, behalwe om vir die hof te sê dat daar wel sekere dinge was waaroor die gemeenskap van Daveyton nie mee tevrede was nie en dit wat die kinders ook geraak het byvoorbeeld soos ek dit genoem het.

En ek stel dit aan u dat daar hoofsaaklik georganiseer was deur ERAPO en COSAS teen die staatsgesag en die staats-instellings in Daveyton en dit is waarom daar onluste was? -- Nee, ek stem nie daarmee saam nie.

Het daar raadslede bedank in Daveyton? -- Nee, ek onthou nie dat ek gehoor het dat een bedank het nie.

Betaal hulle huur in Daveyton nog? -- Ja, ek betaal huur.

Betaal u nog gereeld vanaf 1984? -- Ek betaal gereeld. Dit is miskien as ek nie geld het vir daardie maand nie, dat ek nie betyds betaal nie, maar ek betaal nog.

Is dit steeds nog net dieselfde huur as wat daar was gedurende 1984 voor daardie verhoging? -- Nee, dit het

ook/...

ook al ʼn bietjie vermeerder.

Is dit die huur wat vermeerder het of die elektrisiteit en water wat vermeerder het? -- Ja, ek is nou nie meer seker nie, maar ek kan vir die hof sê dat die meeste van dit waarvoor ʼn mens moet betaal is alles verhoog.

HOF : Ja, dit is ʼn feit van die lewe ongelukkig. -- Ja, dit is so.

MNR. JACOBS : Dan is daar net een aspek wat ek kortliks wil behandel. U het vir die hof gesê u stem saam met die beleid van UDF?

HOF : Die getuie het vir u gesê al wat hy van die UDF se beleid weet het hy in die koerant gelees en hy het ook vir u gesê presies wat hy gelees het van die beleid van die UDF. Wat wil u hom nog oor vra? Waarom het u hom die vorige vraag gevra oor die onlangse verhoging in huur? Hoe is dit relevant?

MNR. JACOBS : Soos dit u behaag.

RE-EXAMINATION BY MR YACOOB : No questions.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Star Motswege, kan u hom goed onthou? -- Ja, ek ken hom.

Hoe oud is hy of hoe oud was hy destyds? Was hy ʼn jong man, was hy ʼn ou man? -- In daardie tyd skat ek hom daar tussen 25 en 26, want as ek nou moet skat terwyl ek hier staan dink ek hy is amper daar by 30. Die enigste verskil is, hy is ʼn bietjie frisser gebou as ek.

Was hy destyds nog ʼn skolier? Het hy met die skool te doen gehad? -- Ek sal nie met sekerheid kan sê nie, maar volgens my het dit gelyk of hy nie meer op skool was nie.

Weet u of hy kinders het? -- Nee, dit weet ek nie.

GEEN VERDERE VRAE.

MR TIP/...

MR TIP : The witness, Mr Dangor is available, but I see that it is two minutes before. I wonder if I might take the opportunity just to annotate a few corrections in the record of his evidence that I happened to notice whilst glancing through it. Volume 372. It is just three points that might ease the reading. I might say, I have not had the opportunity to discuss it with my learned friends, but I am sure they will accept them. The first one is page 21 484 in line 13. Your lordship will see there the phrase "the earth of kids show", that is in fact "Earth of Kitt". Then 21 492 line 24 the phrase is "Did the national of liberal movement." That should be "did the notion" and finally on 21 514 in line 3 there is the phrase "It will bring about a new reparable rift" and that should be "bring about "an irreparable rift".

COURT ADJOURNS TILL 29 MARCH 1988.

DELMAS TREASON TRIAL 1985-1989

PUBLISHER:

Publisher:- **Historical Papers, The University of the Witwatersrand**
Location:- **Johannesburg**
©2009

LEGAL NOTICES:

Copyright Notice: All materials on the Historical Papers website are protected by South African copyright law and may not be reproduced, distributed, transmitted, displayed, or otherwise published in any format, without the prior written permission of the copyright owner.

Disclaimer and Terms of Use: Provided that you maintain all copyright and other notices contained therein, you may download material (one machine readable copy and one print copy per page) for your personal and/or educational non-commercial use only.

People using these records relating to the archives of Historical Papers, The Library, University of the Witwatersrand, Johannesburg, are reminded that such records sometimes contain material which is uncorroborated, inaccurate, distorted or untrue. While these digital records are true facsimiles of paper documents and the information contained herein is obtained from sources believed to be accurate and reliable, Historical Papers, University of the Witwatersrand has not independently verified their content. Consequently, the University is not responsible for any errors or omissions and excludes any and all liability for any errors in or omissions from the information on the website or any related information on third party websites accessible from this website.

DOCUMENT DETAILS:

Document ID:- **AK2117-I2-34-374**
Document Title:- **Vol 374 p 21575-216S9. Witnesses: Pule, Ngubo**